

Võru vanalinna muinsuskaitseala (reg-nr 27008) ja selle kaitsevöönd. Eksperthinnang avalike haljasalade, parkide ja tänavahaljastuse väärtused muinsuskaitseala kaitsekorra koostamiseks.

Võru vanalinna muinsuskaitseala (reg-nr 27008) ja selle kaitsevöönd

Eksperthinnang

avalike haljasalade, parkide ja tänavahaljastuse väärtused muinsuskaitseala kaitsekorra koostamiseks

Algallikas: Valga Muuseum. Vaateid Võrust.

Muinsuskaitseamet

Koostaja

(allkirjastatud digitaalselt)

Raili Uustalu

Sisukord

Sissejuhatus

1	Üldist	6
2	Töö eesmärk	7
3	Töö metoodika	7
4	Võru linna asustamine ja haljasalade kujunemine ajas	8
4.1	Võru linna ajalooline planeering	8
4.2	Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus 20. sajandi alguses (1900-1918).....	14
4.2.1	Võru linna vanimad haljasalad ja haljastamisviis.....	14
4.2.2	Ajaloolised peatänavad – Georgi ja Vee-Riia tänavate haljastus	18
4.3	Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus – Eesti Vabariik.....	23
4.4	Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus aastatel 1940-1991	30
4.5.	Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus taasiseseisvunud Eesti Vabariigis.	40
4.6.	Võru linna haljasalade ja tänavahaljastuse olemasoleva olukorra kirjeldused.....	41
5.	Võru linna haljasalade analüüs ja järeldused.....	77
5.5.	Võru linna haljasalade analüüs	77
5.6.	Järeldused	80
6.	Ettepanekud	82

Eksperthinnang avalike haljasalade ja tänavahaljastuse säilimiseks ja kaitseks. Võru vanalinna muinsuskaitseala (reg-nr 27008) ja selle kaitsevöönd.

Sissejuhatus

Võru vanalinna linnaehitusajaloolisteks väärtusteks on hästi säilinud ajalooline tänavavõrk **tänavahaljastusega**, mõningates vanalinna osades tänaväärset miljööd kujundava hoonestuse mastaapsus, ajalooliste kinnistute säilinud struktuur paljudes vanalinna kvartalites ja domineeriva puitarhitektuuri ja **kõrghaljastusega kvartalid**, eelkõige Võru südalinnas esile tulev **roheline** ja linna ümbritseva **maastiku** säilinud **väärtused**.

Koopia 1. Võru linn ja Kreutzwaldi tänav linnulennult, pildistuse aeg 1975. aastal.¹

Koopia 2. Võru südalinn ja maastik linnulennult, pildistuse aeg 2006.²

¹ Internet, Võrumaa Teataja pildigalerii (autor teadmata).

² Internet, MTÜ Fotopärand (autor teadmata)

Eksperthinnang avalike haljasalade ja tänavahaljastuse säilimiseks ja kaitseks. Võru vanalinna muinsuskaitseala (reg-nr 27008) ja selle kaitsevöönd.

Koopia 3. Võru linna rohelus linnulennult, pildistuse aeg 14.09.2021.³

³ Internet 2023, autor Jaanus Tanilsoo

Võru vanalinna muinsuskaitsealal ja kaitsevööndis asuvad erineva suuruse, ilme, taustaloo ja funktsiooniga **avalikud haljasalad**: tänavahaljastus, tänaväärsete kruntide kõrghaljastus, haljastud administratiivhoonetega kruntidel, vanima alleena Katariina allee ja pargina Kreutzwaldi park (2,1 ha suurune looduskaitsealune objekt⁴ KLO1200095). Miljöö on arvestatavad ka kruntide haljasalad ja tarbeaiad, mis ilmestavad nii linnasüdant kui ka äärealasid oma värvikuse ja rohelusega.

Vanimad ajaloolised haljasalad Võru vanalinna muinsuskaitsealal:

- 1) **Katariina allee**;
- 2) Võru **Katariina kiriku** haljasala;
- 3) Võru **Jekateriina kiriku** haljasala (kunagise Võru mõisa rehe asukoht).

Ajaloolistest tänavatest läbivad Võru vanalinna muinsuskaitseala ja selle kaitsevööndit ning vääriavad esile toomist kaks kunagist tähtsat **peatänavat**:

- 1) **Kreutzwaldi** tänav (varasem Vee-**Riia** tänav);
- 2) **Jüri** tänav (varasem **Georgi** tänav).

Eraldi on esile toodud tänavahaljastus, eelkõige ajaloolistel peatänavatel - Jüri ja F. R. Kreutzwaldi tänaval. Kokkuvõtvalt on kirjeldatud Võru vanalinna muinsuskaitseala teiste tänavate haljastust, sest selle säilitamine nii muinsuskaitsealal kui ka selle kaitsevööndis ning veel kaugemale ulatuvalt Võru linna piirides on vajalik Võru linna **roheluse** kaitseks.

Südalinnas vanim säilinud ja kunagisest Komsomoli pargist taastatud varasem ajalooline turuplats linna keskmes on esinduslik **Seminari väljak**, mis piirneb Jüri, Seminari ja Tartu tänavatega ning omab visuaalset siduvust nii Katariina allee kui ka teiste ajalooliste hoonetega, nagu Võru Katariina kirik (1788-1793), Pangahoone (1938), Võru endine tuletõrjehoone, Võru kreisi kooli hoone. Märkimisväärne on ka Seminari väljaku vaateline siduvus Võru Jekateriina kirikuga (1789).

Käesolevas töös on märkimisväärsete haljasaladena arvestatavad Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndis paiknevad **pargid**:

- 1) looduskaitsealune objekt - Kreutzwaldi park;
- 2) Kesklinna park;
- 3) Kandle aed.

Tähelepanuvääriv on Võru linnas ajaloolises asukohas **nn Juudi park** Tamula järve ääres. Juudi park paikneb Paju ja F. R. Kreutzwaldi tänavate vahelisel kolmnurkse kujuga alal.

Lisaks eelpool nimetatud haljasaladele on muinsuskaitsealal erinevaid väiksemaid avalikke ja poolavalikke haljastuid **kõrghaljastusega**, mida ei ole küll eraldi kirjeldatud, kuid omavad identiteediväärtusele lisaks ka esteetilist väärtust.

⁴ ENSV MN määrus 5. juunist 1959. a. nr.218 „Abinõudest parkide säilitamiseks ja korrastamiseks vabariigis“

1 Üldist

Võru vanalinna muinsuskaitseala koosneb Tamula järve ja Koreli oja vahel paiknevast ajaloolisest linnatuumikust, mis on rajatud 1785.a generaalplaani⁵ järgi.

Võru vanalinna muinsuskaitsealal on eraldi kultuurimälestistena alljärgnevad ehitismälestised:

- 1) 14139 Võru Katariina kirik, 1788-1793;
- 2) 14140 Võru Jekateriina kirik, 1789;
- 3) 14141 Pangahoone, Võru, Tartu 25, 1938.

Võru vanalinna muinsuskaitsealal on eraldi kultuurimälestisena alljärgnevad ajaloomälestised:

- 1) 5745 Võru kreiskooli hoone;
- 2) 5744 Hoonete kompleks, kus aastail 1833-1877 elas ja töötas Friedrich Reinhold Kreutzwald.

Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndis on eraldi kultuurimälestisena alljärgnev kunstimälestis:

- 1) 7838 Fr. R. Kreutzwaldi monument, A. Adamson, 1926 (graniit, pronks).

Skeem 1. Võru vanalinna muinsuskaitseala (helesinise jämedam joon) ja selle kaitsevöönd (helesinine peenem joon viirutusega). Kultuurimälestiste riiklik register, vaadatud 13.10.2022.

⁵ Muinsuskaitseameti arhiiv A-8366. Artes Terrae OÜ. Võru Katariina allee muinsuskaitse eritingimused. Tartu 2007.

2 Töö eesmärk

Töö eesmärgiks on **välja selgitada** Võru vanalinna **avalike haljasalade väärtused** nii muinsuskaitsealal (reg-nr 27008) kui ka selle kaitsevööndis.

Anda lühiülevaade käesoleva ajani säilinud ajaloolistest haljasaladest, millede säilimine ja kaitse tuleks tagada muinsuskaitseala kaitsekorra koostamisel. Esile on toodud tänavahaljastuses hilisematest kujundustest väärtuslikumad ja muud olulised maastikuarhitektuursed üksikobjektid, sealhulgas ka need, mis asuvad parkides ja väikeaedades.

3 Töö metoodika

Haljasalade uuring on alusmaterjaliks Võru muinsuskaitseala kaitsekorra koostamiseks, mille raames viidi läbi eeltööna pildistamine 08.09. ja 30.10.2022. aastal (piltide autor Raili Uustalu, v.a Juudi park 30.11.2022), seejärel arhiivi- ja bibliograafiamaterjalide (ajaloolised plaanid ja fotod või postkaardid) omavaheline võrdlemine ja oluliste muudatuste fikseerimine ja viimasena vaatlus koha peal. Vaatluse põhiülesanne oli fikseerida avalike haljasalade ja tänavahaljastuse hetkeolukord.

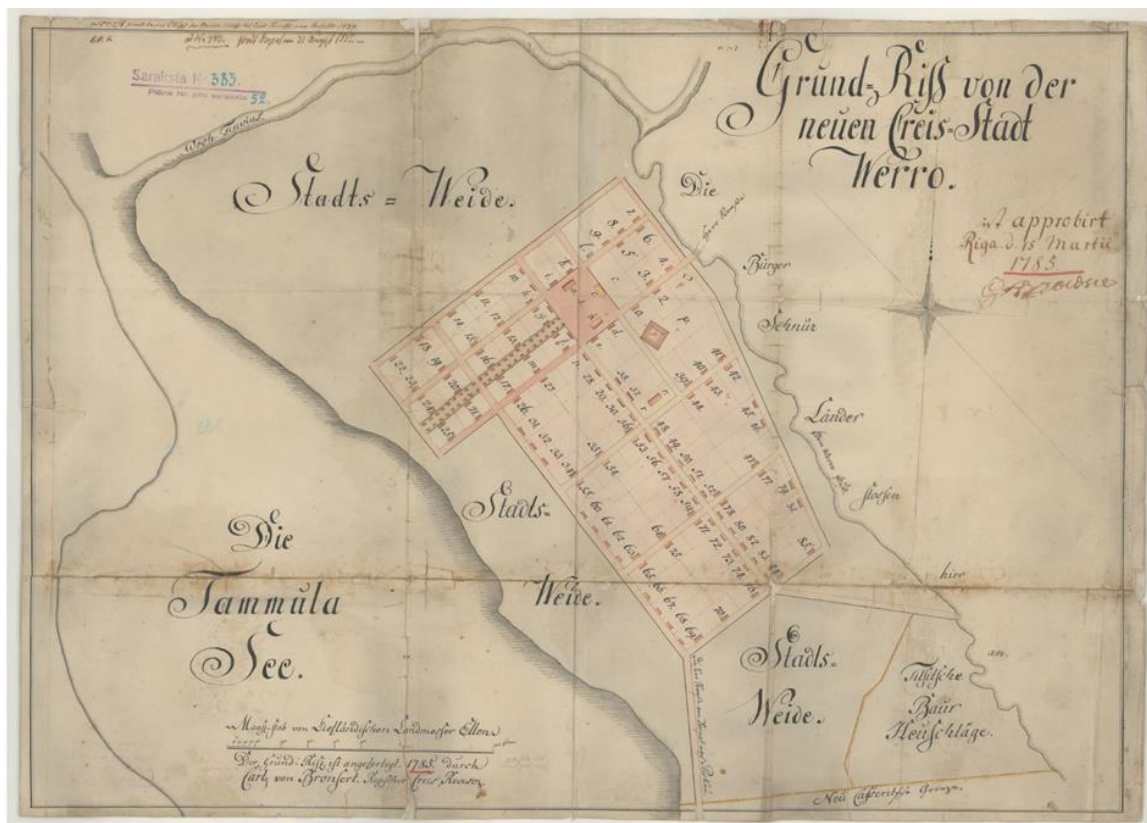
Välitööde käigus kirjeldati hetkeolukorda, et anda hinnang Võru muinsuskaitseala ja selle kaitsevööndi haljasaladele. Haljasala väärtusklassi määramisel esmalt määrati kindlaks, kas tegemist on väga väärtusliku või väärtusliku haljasalaga ja alles siis hakati kaaluma madalamat väärtusklassi. Kogutud andmete põhjal koostati koondtabel, kus toodi ära säilitamist väärivad vanimad haljasalad ja nende väärtusklassid. Lisaks toodi välja loetelu teistest haljastuslikult väärtuslikest objektidest, mille säilitamine on oluline Võru vanalinna muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis või ka väljaspool kehtivat kaitsevööndit.

4 Võru linna asustamine ja haljasalade kujunemine ajas

4.1 Võru linna ajalooline planeering

Katariina II korraldusega 1784. aastal osteti Võru eramõis parun von Mengdenilt 57 000 rubla eest. Mõisa häärasrahvas elas Tamula-äärsele künnisele püstitatud ühekorruselises kivihoones, mille ehitusaeg on kahjuks teadmata. Ligidal seisis kivist mõisarehi. Loomulikult leidis mõisasüdames puithooneidki, nagu tall, laut, küllap ka vankrikuur, õlleköök, teenijatesulastemaja. 1784. aasta augustis ilmus Riias kindralkuberneri allkirjaga patent, milles teatati, et ehitatav linn ja kogu kreis kannab nüüdsest nime **Võru (Werro)** ning maakonna ametiasutused tuleb üle tuua uude asupaika. Linna asustamisetepaneku kinnitamisel alustati ka linna **perspektiivprojekti** koostamist, mis tehti ülesandeks linna politseimeistrile major George Gottfried Osterhausenile ja kreisi maamõõtjale Friedrich August Bohmile.

Mõisa peamine sirgjooneline teesiht on 1785. a plaanilt loetav kuni Tamula järve veepiirini. Teadaolevalt mõisarehe kohale ehitati õigesuskirik ning teised mõisa puidust hooned kas lammutati või hävinesid kasutuseeta linna asustamise järgselt. Kogu kompleksist, millest kujunes rajatava linna tuumik, on säilinud üksnes härrastemaja, seegi korduvalt ja tundmatuseni ümber ehitatuna.⁶

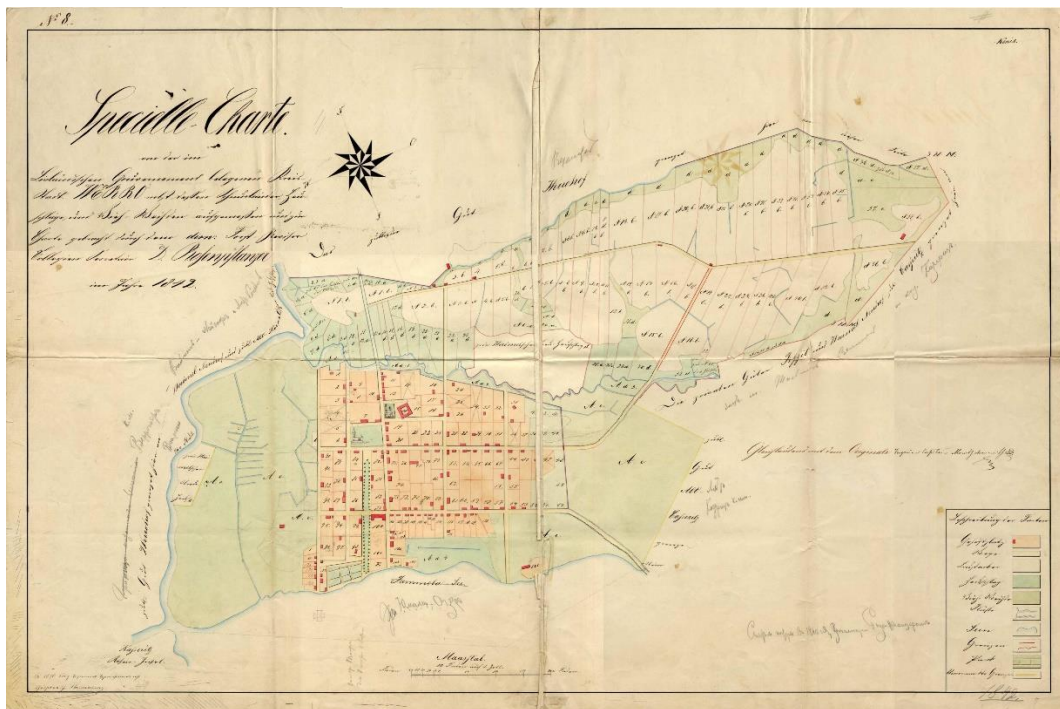
Skeem 2. Koopia⁷ Võru linna 1785. a planeeringust (algallikas: EAA.291.1.131)

⁶ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 14

⁷ Koopia plaanist on saadud Epp Needo vahendusel e-postiga 09.03.2023

Perspektiivprojekt määras kindlaks linna piirid ja territooriumi suuruse (307 ha), mis jäi kehtima üle pooleteisesaja aasta.⁹ Esialgu ei nähtud ette parki Tamula järve ääres, vaid rõhutati mõisa härrastemaja keskteljel asunud puisteed (praegune Katariina allee). Turuplatsi paiknemise tingis Võru mõisa härrastemaja järvekünnise kõrgeimas punktis ning mõningaid muutusi tänavavõrgu regulaarsuses ja kruntide kvartaalses jaotuses tingis suur nelinurkne kivihoone mõisasüdames.

⁹ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 17.

Skeem 4. Koopia¹⁰ 1842. aasta linnaplaanist uute krundinumbrite ja äsja rajatud linnapargi planeeringuga. (Algallikas: EAA.298.2.11)

¹¹ Võru on väike, kuid **haljas** linn. 1850. aastate algul öeldakse ühes raamatus: „Kus tänaval sa ka ei seisaks, ikka paistab tänava otsast kas roheline niit või järv.“ Kes teab – ehk oli just looduselähedus ja puuviljade rohkus põhjuseks, miks Võru esialgu parki ei saanud? Oli vaid üksainus puiestee, praegune Katariina allee, mille kohta öeldi „Võrul ei ole saatust, küll aga üks allee!“ (Werro hat kein Schicksal – aber eine Allee!). Eks siin ole peidus nukker vihje toleleagse kauge kreisilinna perspektiivitusele.

Looduslikud tingimused määrasid Võru linna arenguvõimalused laienemiseks neljast küljest, **Tamula järv, Võhandu jõgi, Koreli oja** ja **Võrusooga** piiritletud maastik, mis soodustas korrapärase planeeringu rakendamist ja säilitas kompaktse linnasüdame aastakümneteks. Linna huvides tehti esialgsesse plaani hiljem siiski mõningaid muudatusi: pikendati mõnda tänavat ja muudeti nende kulgu. Teise kohta ehitati ka kirikud, näiteks õigesuskirik mõisarehi asemele.

Linna keskmeks sai **turuplats** ja endine **härrastemaja**, millele oli orienteeritud Tamula järve äärest **alleetänav**, mille lõppu rajati 19. saj. I poolel¹² järveäärne **rannapark-puiestik**.

Esialgse planeerimisprojekti kohaselt pidid peatänavate teljed ristuma turuplatsi keskel. Tegelikult rajati selle reegli järgi ainult üks tänav – praegune **Katariina allee** ning teised tänavad ristusid keskse turuplatsi nurkade läheduses, andes avarast platsist terviklikuma ruumimulje ning luues soodsamad hoonestusvõimalused.

¹⁰ Koopia linnaplaanist on saadud Epp Needo vahendusel e-postiga 09.03.2023

¹¹ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 27.

¹² Artes Terrae OÜ. Katariina allee põhiprojekt. Tartu 2009.

¹³Kuid hiljemalt 1838. a on puistee järvepoolse otsa kõrvale istutatud **kasesalu**, mille keskel kõrgus linnavapi põhielement – ilus kuusepuu. Torm tegi nii puisteele kui ka pargile 1880. a tunduvalt kahju, nii et järgmisel aastal tuli ette võtta suuri taastamistöid, millega kaasnes pargiala suurendamine.

¹⁴Maikuu esimese kümne päevaga istutati 66 puud ja 74 põõsast. Liikidest pole omaaegsetes allikates juttu, küll aga võiks eeldada, et leidis ka mõningaid eksootilisemaid eksemplare. Siin võib lisada, et meie Lauluisa kasvatas oma aias koguni **viinamarju** ning jagas soovijaile istikuid.

Pilt 1. Koopia negatiivist, kaseallee järveäärses puistikus¹⁵

¹⁶Mis puutub tollastesse tänavatesse, siis jätsid need rohkem soovida. Aastal 1864 oli tänavaid 11, kuid puudus tänavavalgustus. Sillutist võis näha vaid kesklinnas. Veel 1881. aastal oli kuulda põhjendatud nurinaid. Üksikute tänavalaternate kohta aga öeldakse: „Need oleksid nagu rohkem pimeduse nähtavaks tegemiseks.“

¹³ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 27.

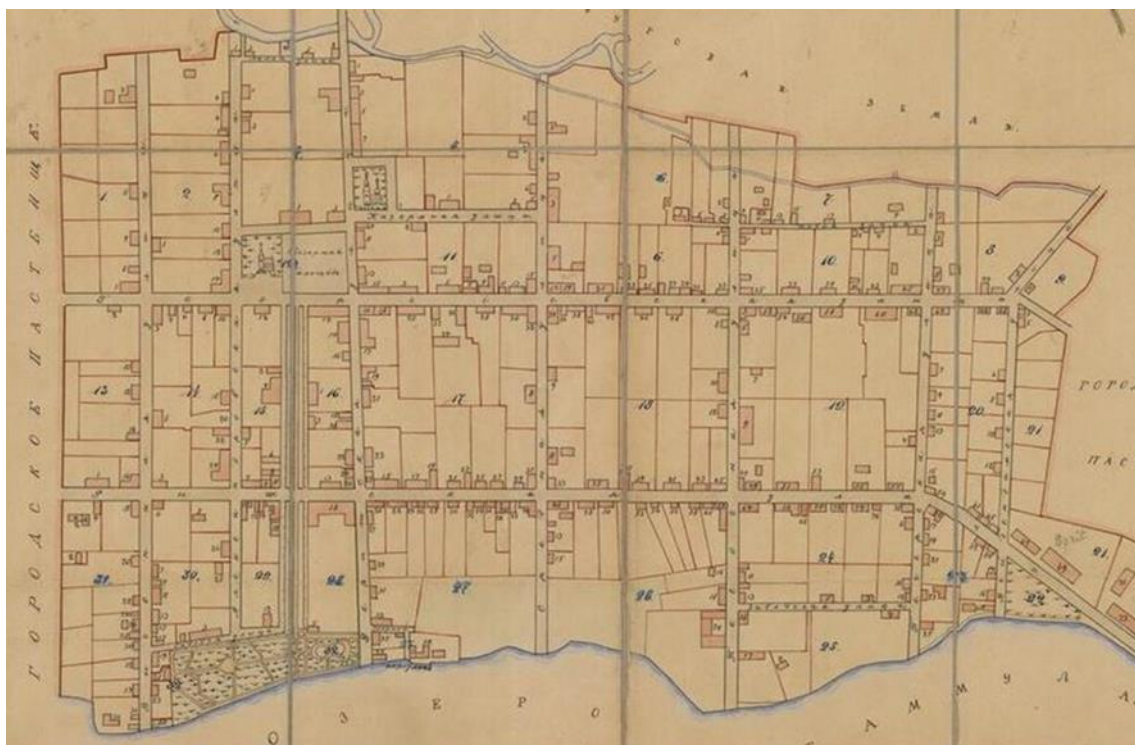
¹⁴ Samas, lk 27.

¹⁵ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

¹⁶ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 27.

¹⁷Kruntide planeeringus oli välja kujunenud küljega tänava poole jääv elumaja, mille taga asus majandushoov. Tänava kõige kaugema krundiosa moodustas juur- ja puuviljaaed, mis olid hoovist eraldatud mõne abihoonega. Igale linnakodanikele lubati peale majakrundi ka tükk kasutusmaad mujal, näiteks Nöörimaal teisel pool Koreli oja.

¹⁸Linn kasvas suhteliselt aeglaselt. Esimesele linnaplaanile märgitud 267 krundist oli 1864. aastaks täis ehitatud 156, neist oli ainult 12 majaomanikul kiviellamu. 1881. a oli hoonestatud 185 ja 1900. a 229 krunti. Sajandivahetusel hakati ehitama ka Sookõrtsi ümbrusse.

Skeem 5. Koopia Võru linna ajaloolisest plaanist aastast 1902, A. Jacoby (algallikas LVVA.6828.4.533)

¹⁹Eriti nigelaks kujunesid liikumistingimused linna ja raudteejaama vahel, kus pinnas liigniiske. Sageli tõusis Tamula üle kallaste ja katkestas normaalse ühendusvõimaluse, kui aga vood taganesid, jäi kauaks ajaks kiusama pori. Halbadest tänavaaludest ei saadud veel 1904. aastalgi jagu. Olukorda raskendas kõnniteede puudumine ja tänavalaternate hõredus (pealegi polnud linnal veel elektrit). Munakividega olid sillutatud ainult Vee-Riia tänav ja Georgi tänav ning tee linnast raudteejaama.

¹⁷ Ruusmaa, A. Fr. R. Kreutzwaldi Memoriaalmuuseumi peavarahoidja artikkel „Saagu linn – ja linn sai“.

¹⁸ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 27.

¹⁹ Samas.

Skeem 6. Koopia Võru linna ajaloolisest plaanist aastast 1912 (Algallikas: LVVA 6828.4.534)

²⁰Võru linna ilme erines teistest Lõuna-Eesti linnade omast, seda eriti planeeringu mõttes. Siin olid laiad ja sirged, üksteise suhtes risti ning paralleelselt kulgevad tänavad, mis moodustasid korrapäraseid kvartaleid. Ka heina- ja aiamaasiilud Nõõrimaal, linna elamurajooni külje all, olid sirgepiirilised.

²¹Juudi park rajati 19. sajandi keskel (täpne aasta ei ole teada), kuigi Juudi pargiks kutsuti teda juba ammu. Pargi ümbruses oli Judeikinite metsatööstus ja asusid perekonna majad. Nähtavasti sellest ajast saigi park oma nimetuse. Judeikinite pere elas Võrus alates 1865. aastast. Perekond oli jõukas juba Leedus, kus kohast nad Võrru kolisid. Tänu Jossefi ja teiste vendade ettevõtlikkusele sai perekonnast Võru linna väike "majanduslik impeerium". 1869. a. alates oli Jossefil jahuveski, saeveski, lauavabrik ja metsamaterjalitööstus Vabriku tänaval (Vabriku 6). Hiljem andis ta need üle poeg Meier Judeikinile (1878-1942), kellest sai suurim metsamaterjalide eksportija Eestis.

²⁰ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 25.

²¹ https://muuseum.jewish.ee/Places/juudi_park_ee.html, vaadatud 08.11.2022.

4.2.1 Võru linna vanimad haljasalad ja haljastamisviis

Linna ilme muutus väga vähe. Elamuehitus vaibus, paar uut maja aastas oli maksimum. Haljastust ei kirjeldata (pole ka Võru linna 1862.a eelarves²³ eraldi mainitud), seetõttu võib eeldada, et linna haljastuses ei toimunud midagi olulist. Linna heakorra vajadusteks kasutati tavaliselt isikumaksudest laekuvaid summasid. Elanikkonna iga seisus oli maksustatud eri tariifiga. Tõenäoliselt võis ka iga linnakodanik haljastada eraldi enda krunti või majaesist ala ning katkendlikud puuderivid tänavatel võisidki sellest tingitud olla.

*Pilt 2. Koopia
trükipostkaardist.²⁴ Liiva tänava
haljastus 1908. aastal.*

Pilt 3. Koopia trükipostkaardist.²⁵ Aleksandri (praegune L. Koidula) tänava haljastus 1912. aastal (fotol esiplaanil tütarlaste gümnaasiumi hoone).

²⁵ <http://voru.kuus.eu/>, vaadatud 17.11.2022.

Toetudes 20 sajandi alguse fotodele/trükipostkaartidele, võib näha noori puid Koidula tänava mitmes lõigus ning Karja, Jüri ja Liiva tänavatel. Kruvidelt ulatusid paljude puude võrad üle plankaedade tänavatele ning andsid üldise roheluse puitmajade vahel (viljapuud jäid tänavatest kaugemale sisehoovi).

Pilt 4. Koopia trükipostkaardist.²⁶ Aleksandri (praegune L. Koidula) tänava haljastus umbes 1910. aastal.

Pilt 5. Koopia fotost.²⁷ Aleksandri (praegune L. Koidula) tänav ilma haljastuseta 1910. aastal.

²⁶ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

²⁷ <http://voru.kuus.eu/>, vaadatud 22.11.2022.

Pilt 6. Koopia fotost.²⁸ F. R. Kreutzwaldi tänav 1910. aastal, Alexandri Hotell, Kreutzwaldi-Katariina ristmik. Katariina allee on eraldatud puidust lippaiaga.

Pilt 7. Koopia umbes 1884. aastast säilinud fotost²⁹, millel on näha hiljuti paigaldatud puidust lippaied ja selle taga kasvamas noored puud ja põõsad (Algallikas: EAA.2073.1.185.45)

Pilt 8. Koopia fotost.³⁰ Katariina kirik, lippaied ja sillutatud turuplats.

Võru linna kõige vanemate haljasalade eripäraks oli see, et need piirati ja eraldati muudest platsidest ja tänavatest puidust aedade või plankudega. Turuplatsi ääres olid lasipuud.

²⁸ Muinsuskaitseameti arhiiv, ERA.T-76.11006.54.

²⁹ Koopia fotost on saadud Epp Needo vahendusel e-postiga 09.03.2023.

³⁰ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698544&order1=time&order2=added&page=6>, vaadanud 24.11.2022.

³¹1903. aasta 7. septembril toimunud Võrumaa XII laulupeol esineti juba Kandle suveaia kõlakojas. See võis olla seltsimajaga hoovipoolse seina külge ehitatud pappkatuse, laudseinte ja -põrandaga suvelava. Tõenäoliselt ka esimesed lehtpuud – vahtrad, pärnad ja kased istutati Kandle aeda juba seltsimaja ehitamise aegu, sh õunapuid. 1910. aastal, peale krundi laiendamist, hakati suveaeda kujundama juba kindla plaani järgi. Kavandi selleks tegi seltsi liige R. Gabrel. Töid alustati 1910. aasta kevadel. Mullatööd lasti teha vangidel, teid ääristanud õunapuud istutati ümber. Aeda toodi vahtrate, pärnade, jalakate, kastanite, sirelite, jasmiinide kõrval ilupuid ja -põõsaid ka Riiast Schohi ärist.

Pilt 9. Koopia trükipostkaardist.³² Pargiallee vanem osa Kreutzwaldi tänavalt Jüri tänava suunas 1910. aastal.

Pilt 10. Koopia trükipostkaardist.³³ Katariina tänava kaseallee

Toetudes arhiivi- ja bibliograafiaandmetele, kerkisid esimesed hooned **turuplatsi** ümbrusse. Linna algaastail ehitati maju ka juba **Katariina tänavasse**, kuhu asusid peamiselt kaupmehed. Tõenäoliselt kaasnes majade ehitamisega ka kruntidele puu- ja juurviljaaedade rajamine või siis puude istutamine majade ette tänavale.

³¹ AS KURMIK. Muinsuskaitse eritingimused detailplaneeringuks. Liiva tn 13, 13a, F. R. Kreutzwaldi tn 39, 39a, 39b. Võru linn..

³² <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134244&order1=time&order2=added&page=21>, vaadanud 24.11.2022.

³³ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=278014&order1=time&order2=added&page=11>, vaadanud 24.11.2022.

³⁴ Esimene elamu *Mittelstraße* tänavale ehitati 1785. aastal, **Karja** tänavas olid *elumajad* 1791. aastaks. Kokku oli Võrus 1787. aastaks üle paarikümne elumaja, ehituskrunte aga välja jagatud 53. Elamute ehituslaadist võime luua enam-vähem kindla mõttelise mudeli: ühekorruseline, harva mansardkorrusega hoone, viil- või kelpkatus. Elumaja jäi tänava poole enamasti küljega, mille keskel paraaduks, trepp ulatumas kaugele kõnniteele.

Tänavate haljastuses on erisusi nii puuderidade paiknevuses kui ka puude suuruses ja vanuses. Toetudes eelmise sajandi alguses tehtud fotodele, on näha, et puuridades esineb katkestusi, kitsamaid ja laiemaid rohualasid või ka kujunenud jalgradu omamoodi kitsastes oludes (vt pilti 12 allpool). Tõenäoliselt oli linnasüdamest kaugemale jäävates tänavates enam rohelist ja puude istutamist majade ette.

Võru linna ajalugu käsitlevas kirjanduses on mainitud, et krundil oli traditsiooniliselt maja taga majandusõu, selle ümber peamiselt tagaküljes, olid abihooned nagu ait, hobusetall, laut jne. Tänavast kõige kaugema krundiosa moodustas **juur- ja puuviljaaed**, mis hoovist oli eraldatud mõne abihoonega. Kaevu asukohaks valiti harilikult eesõu.

Pilt 11. Koopia trükipostkaardist.³⁵ Karja tänava haljastus 1917. aastal.

4.2.2 Ajaloolised peatänavad – Georgi (Jüri) ja Vee-Riia tänavate haljastus

Ajaloolistes peatänavates loovad rohelist kõrgemad puud nii kruntide sisehoovides kui ka majadega paralleelselt nende ees. Enam tulevad esile üle hoonete katuste ja plankude puud ja

³⁴ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 25.

³⁵ vaadatud <https://www.osta.ee/>.

põõsad ning Katariina kiriku haljasala ja Katariina tänava ja Tamula järve ranna-puiestiku kõrged (allee)puud ja puudegrupid.

Pilt 12. Koopia trükipostkaardist.³⁶ Peatänav **Georgi** (praeguse Jüri) tänava haljastus 1915. aastal.

Toetudes ajaloolistele postkaartidele ja fotodele võib oletada, et tänavatel ei ole arvestatud eraldi haljastusega. Puud on istutatud elu- või ärihoonete ette (katkendlikud puuderivid väga lähedal hoonetele) ja ette nähtud hoida madala võraga (domineerimas ümarakujulised võrad).

Lisaks katkendlikele puuderidadele tänavatel esines üksikuid puid hoonete ja tänavate nurkadel. Peamiselt kõrgemate puude võrad ulatusid kruntidelt tänavatele ning andsid roheluse puitmajade vahel. Tõenäoliselt hoiti puid algusest peale madalatena kujunduslõikusega, mis võis olla tingitud kitsastest oludest. Toetudes ajaloolistele fotodele tekib arusaam, et puude istutamine toimus pigem majaomanike eestvõtmisel. Üldiselt ei olnud tänavatel ei haljasriba ega kõrghaljastust, sest (puit)majad olid ehitatud küljega tänava poole.

Pilt 13. Koopia fotost.³⁷ Peatänav **Georgi** (praegune Jüri) tänav 1917. aastal ilma haljastuseta.

³⁶ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022

³⁷ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022

Pilt 14. Koopia postkaardist.³⁸ **Georgi** (praegune Jüri) tänava sillutustööd 1920. aastatel. Puuderivid on katkendlikult (elu)majade ees.

Pilt 15. Koopia fotost.³⁹ Vee-**Riia** peatänava (praegune Kreutzwaldi) Fr. R. Kreutzwaldi maja esine haljastus 1920. aastatel (noored puud maja ees).

Pilt 16. Koopia fotost.⁴⁰ **Peatänav** Vee – **Riia** tänav ilma haljastuseta (praegune Kreutzwaldi tänav). Tänav on sillutatud munakividega, näha on valgustuspostid.

³⁸ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=155148&order1=time&order2=added&page=17>, vaadatud 24.11.2022

³⁹ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134239&order1=time&order2=added&page=21>, vaadatud 24.11.2022

⁴⁰ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022

Pilt 17. Koopia fotost.⁴¹
Peatänava Vee- Riia tänava
 majaesine haljastus (praegune
 F. R. Kreutzwaldi tänav) 1920.
 aastatel.

Pilt 18. Koopia postkaardist.⁴²
 Võru **hobupostijaam** 20. saj
 alguses (pildil paremal
 Katariina kiriku haljasala nurk,
 vasakul Katariina allee algus
 (mõlemad haljasalad on
 eraldatud puitaedadega).

Pilt 19. Koopia fotost.⁴³
Katariina tänava sõidetav osa
 vaatega turuplatsi suunas
 (pildil paremal Katariina
 alleepuud).

⁴¹ <https://voru.kuus.eu/>, vaadatud 22.11.2022.

⁴² Muinsuskaitseameti arhiiv, A-781, pilt nr 44.

⁴³ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=278037&order1=time&order2=added&page=11>, vaadanud 24.11.2022.

Pilt 20. Koopia fotost.⁴⁴
Turuplats (pildil paremal
Georgi (praegune Jüri))
aastatel 1911-1914.

Pilt 21. Koopia fotost.⁴⁵
Turuplats (pildil Võru
Jekateriina kirik, Pritsumaja,
eriilmelised piirdeaiad) 1913.
aastal.

Pilt 22. Koopia
postkaardist,⁴⁶ **Turuplats**
Katariina kiriku tornist 16.
veebruari 1919. aastal.
Jekateriina kiriku ümber
kõrged puud (kased?)

⁴⁴ <https://ajapaik.ee/photo/53408/photo-voru-general-view-of-the/>, vaadatud 22.11.2022

⁴⁵ <https://ajapaik.ee/photo/47522/voru-pritsimaja/>, vaadatud 22.11.2022

⁴⁶ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=155147&order1=time&order2=added&page=17>, vaadatud 24.11.2022

4.3 Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus – Eesti Vabariik 1920-1940

⁴⁷Kuigi Võru linna territoorium suurenes 1920. aastal Kirumpää linnuse piirkonnas, muutus linna ilme Eesti Vabariigi ajal üsna vähe. Vanalinnas jäid ikka valitsevateks ühekorruselised puitelamud ja nende õuedel laudad-tallid-kuurid. 1937. aastast hõlmasid linna uued piirid Võru mõisa maid, Võrusoo piirkonda, raudteejaama alevikku, kasarmuid jaama taga ning osa Kubija suvilatest.

Varasemast ajast ei ole palju kättesaadavat teavet haljastamise kohta, kuid siiski **04.05.1936. aasta** ajalehes **Elu nr 47**⁴⁸ kirjutatakse Võru linna **puukooli** asustamisest ning puude istutamisest tänavate äärde. **Liiva** ja **Karja** tänavatele istutatakse pärnasid, **Juudi pargi** järvepoolsele veerule istutatakse pajusid, kuna sinna tõenäoliselt rajati 1930ndatel aastatel kõnniteed. Linna piiril olevale spordiväljakule (staadioni äärde) istutati hekk hõbepajudega.

Tänavad olid sillutatud munakividega, kõnniteed tehti enamasti tellistest, kuid turuväljaku ääres ja Jüri tänaval oli ka tsementkõnniteed. Väga paljudel äärelinnatänavatel kõnnitee üldse puudus või oli kitsas jalgrada. **Katariina allee ei ole enam kaseallee** nagu varasemalt, vaid toetudes ajaloolisele fotole (pilt nr 23) on puuderivid **pärnapuudega**.

Pilt 23. Koopia fotost.⁴⁹ Katariina allee pärnadega 1920. aastatel. Tekkinud on poolvarjuline ala.

Pilt 24. Koopia fotost.⁵⁰ Aleksandri tänavahaljastus 1925. aastal. Tänavapuud pakuvad varju ja mõjuvad esteetiliselt.

⁴⁷ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 83

⁴⁸ Epp Needo eraarhiiv, teave on saadud e-kirjaga 17.11.2022

⁴⁹ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134241&order1=time&order2=added&page=21>, vaadanud 24.11.2022

⁵⁰ <http://voru.kuus.eu/>, vaadatud 24.11.2022

1921. aastal valmiski Kandle aias hea akustikaga kõlakoda. Samal ajal uuendati ka aia kujundust: lisati valgeks värvitud aiatoolid, ehitati lillepostamendid ning madalad piirdeaiaid. Uuendatud suveaias pakuti laulupäevade kõrval taas linnarahvale ka suvekontserte.

Pilt 25. Koopia fotost.⁵¹
Võru Laulu- ja
Mänguseltsi "Kannel"
hoone aia poolt.

„Kandle“ seltsi lavalise tegevuse hiilgus jääb 1930. aastatesse, kusjuures seltsi, „Kandle“ sünn ei olnud kerge. Tõenäoliselt oli ka selleks ajaks rajatud hoonetagune väike pikliku kujuga aed, mille haljastuses põõsad on saavutanud täisealisuse, samas toetudes ajaloolisele fotole on puud veel noorukesed. 1930. aastatel kaunistasid aeda pärnad, keskmist teed palistasid vahtrad, erinevad põõsarühmad ning kirdepoolses aia ääres olid sarapuupõõsad, muru sees õitses erinevaid lilli.

Pilt 26. Koopia fotost.⁵²
„Kandle“ seltsi aed
1930. aastatel (pildil
paremal kõlakoda,
eripärase disainiga
istepink ning püsikud ja
nende piirded).

⁵¹ <https://ajapaik.ee/photo/151230/foto-voru-laulu-ja-manguseltsi-kannel/>, vaadatud 09.02.2023.

⁵² <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=492075&order1=time&order2=added&page=8>, vaadatud 24.11.2022.

Juudi pargi järvepoolsele veerule istutatakse pajusid, kuna sinna tõenäoliselt rajati 1930. aastatel kõnniteed. Toetudes fotole on märgata puuderivi (tõenäoliselt pärnad), kus puudevõrad on tõstetud üles ning võra kujundatud. Vanem haljasala, mis on 1912. a plaanilt loetav kolmnurkse väikse haljasalana tänavate vahelisel alal.

Pilt 28. Koopia fotost.⁵³ Juudi pargi haljastus 1930. aastatel

⁵³ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022

Turuplats oli sillutatud munakividega ning kruntide haljasalad olid eraldatud puidust aedadega (kirikuaia ääres on lasipuu täies aia pikkuses). Võru linnakooli ees 1920ndatel aastatel tänavahaljastust polnud (pilt nr 28). Hoone otsakülje alal on noored madalad puud ning kogu haljastus on planguga eraldatud nii Seminari tänavast kui ka turuplatsist. Toetudes järgmisele fotole (pilt nr 29), on hoone fassaadi ette puud istutatud ning tõenäoliselt ei ole arvestatud kujunduses puude täisealisteks saamisel nende liigile omase kõrgusega (puude võrad on kujundatud madalatena).

Pilt 28. Koopia fotost.⁵⁴ **Seminari tänaval** puuderivi puudub, noored puud on krundil plangu taga.

Pilt 29. Koopia fotost.⁵⁵ **Turuplats ja Seminari** tänava kõrghaljastus 1920ndatel aastatel (Võru kreisi hoone ees on juba puuderivi ja krundil on puud kõrgemad).

Pilt 30. Koopia fotopostkaardist.⁵⁶ Õpetajate Seminari hoone ja **Seminari tänav** haljastus 1930. aastatel. Hoone otsakülje alal on puud saavutamata liigile omaseid mõõtmeid. Puuderivi tuleb tänaval esile (võrreldes eelneva fotoga).

⁵⁴ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=272078&order1=time&order2=added&page=12>, vaadatud 24.11.2022

⁵⁵ <https://ajapaik.ee/photo/37262/woru-seminar/>, vaadatud 22.11.2022

⁵⁶ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134642&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022

Pilt 31. Koopia fotopostkaardist.⁵⁷ Tamula järveäärne park 1920.-30. aastatel.

Pilt 32. Koopia postkaardist.⁵⁸ Praegune Kreutzwaldi park ja puiestik 1920. aastal.

Pilt 33. Koopia postkaardist.⁵⁹ Võru puiestik 1920. aastal.

⁵⁷ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134672&order1=time&order2=added&page=19>, vaadatud 24.11.2022.

⁵⁸ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134666&order1=time&order2=added&page=19>, vaadatud 24.11.2022.

⁵⁹ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134651&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022.

Maastiku looduslik eripära on säilitanud Võru linna hästi kompaktsena, ruumiliselt kindlates raamides. Olulised ajaloolised **peatänavad Vee-Riia ja Georgi** (praegused F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänavad) tulevad esile oma väljakujunenud laiuses ning säilitatud on algupärane sirgjoonelisus. Selgelt joonistuvad välja ristumised tänavatega, mis on orienteeritud vaatesihiga Tamula järve veepinnale. Säilinud on ka Koreli oja vasakkaldal ja Tamula järve rannaalaga piirnevad rohealad. Platsidest on säilinud linnas nii turuplats kui ka praeguse staadioni ala F. R. Kreutzwaldi tänavaga ühendatult Vöhandu jõe vahelisel rohealal. Tugeva kujunduselemendina tulevad esile kõrghaljastusega Tamula järve rannaäärne puiestik ning Katariina tänava allee kuni **Georgi** (praeguse Jüri) tänavani. Samas on kruntide haljastus hõredam ja vähem esile tulev (linnulennult pole tänavates märgatavad puuderivid põetavate puudega). Kindla plaani järgi rajatud Võru linn oli jätkuvalt ümbritsetud **loodusliku maastikuga**.

Pilt 34. Koopia aerofotost.⁶⁰ 1928. aasta Võru linn linnulennult.

⁶¹ Kõige pealt saadi 1920. aastal juurde Kirumpää linnuse piirkond 40 vakamaa ulatuses. Varsti pärast seda hakati heietama lootust Võrusoo ja raudteejaama kandi liitmisest, kuid kavatsusest tegudeni kulus aastaid. 1926. aastal oli Võru territoorium 274,5 ha, siia ei arvestatud järveala 31,5 ha (seega kokku 306 ha). Ehituskruntide all oli 78,3 ha, väljakuid ja tänavaid 17,3 ha, **parke ja puiesteid 2,6 ha** ning põllu-heinamaid 176,3 ha. Tänavate arv ulatus 21-ni.

⁶⁰ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134648&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022.

⁶¹ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 83.

Pilt 35. Koopia fotost.⁶² Jüri tänav sõjaeelsel ajal, jätkuvalt ilma haljastuseta, eraldi sillutusribal valgustuspostid

Pilt 36. Koopia fotost.⁶³ f. R. Kreutzwaldi - Tartu tänava nurgal 01.07.1932. Näha on haljastust korralikult hooldatud puudega, kujunduses tõstetud võradega tänavapuud.

Pilt 37. Koopia fotost.⁶⁴ Katariina allee 1937. aastal. Alleepuud ei ole enam ühesugused, kindel rütm ei tule esile.

⁶² <https://lounapostimees.postimees.ee/7156079/vana-voru-tehti-varviliseks>, vaadatud 16.12.2022.

⁶³ <https://ajapaik.ee/photo/53409/foto-voru-linna-esimeste-taksoautode-seisukoht/>, vaadatud 22.11.2022.

⁶⁴ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=211316&order1=time&order2=added&page=13>, vaadatud 16.12.2022.

4.4 Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus aastatel 1940-1991

II maailmasõjas hävis Võrus täielikult 86⁶⁵ elamut. Tänavalahingute käigus sai kõige enam kannatada **F. R. Kreutzwaldi** tänav, kus võideldi peaaegu et iga maja eest. Elamukvartalid ja haljastus hävitati suurtükitulega. 1. jaanuariks 1945. a oli taastatud 21 elamut. Hävinud hoonete asemele rajati haljasalasid ning parke, näiteks praegune **Kesklinna** park. 1945. a suveks valmis arhitekt Henn Kuvastol **Võru linna planeerimise projekt**, mis avalikul arutelul pälvis positiivse hinnangu. See üldplaan oli Võru linna arengu aluseks **1970. aastani**.

*Pilt 38. Koopia fotost.⁶⁶
Purustatud Võru südalinn
1944. a augustis.*

*Pilt 39. Koopia fotost.⁶⁷
Varemete asemele rajati
parke ja muid haljasalasid;
praeguse **Kesklinna** pargi
asukoht.*

⁶⁵ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 121.

⁶⁶ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=182575&order1=time&order2=added&page=14>, vaadatud 24.11.2022.

⁶⁷ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=182575&order1=time&order2=added&page=14>, vaadatud 24.11.2022.

⁶⁸Aastail 1948-1980 avaldub Võru linna väline areng asustuse laienemises ja tihenemises, hoonestuse tõusutrendis. Võru kujundati Kagu-Eesti suurimaks keskuseks, 1950. aastal liideti linnale Liitva linnaosa, 1968. aastal Kubija.

Arvestades Võru suhtelist kiiret kasvu töötati 1970. aastate algul välja **uus üldplaan**, mille autor oli arhitekt R. Riitsaar. Uus üldplaan nägi ette vana kesklinna ja raudtee piirkonna sidumise praeguse **Jüri tänava pikendusega**. Tõusis päevakorda Koreli nõo **heakorastamine** seoses Nõõrimaa mikrorajooni rajamisega (Võru linna maa-alast 1975.aastal olid **pargid 68 ha, metsapargid 93,9 ha**, veekogud 255,0 ha ja muud (tänavad, teed) 336,9 ha ning 1984. aastal linna maa-alast hõlmavad **157 ha pargid ja metsapargid**).

⁶⁹1974.aastal valminud Võru linna **kolmas üldplaan** erines diametraalselt varem koostatud üldplaanist (üle Võrumõisa tee linna ei laiendatud). Kesklinnas asus Võru vana, ajalooline keskus. Tõenäoliselt 1970ndatel aastatel rajati ka **tänavahaljastus**, kus puuderivid jäid tänavatel kõnniteedele (mujal polnud lihtsalt ruumi). Tänavahaljastus ilma hoolduseta oli ebaühtlane ja uued puud vanemate kõrval tühimikes tekitasid ebakorrapärasust. Heakorratööde maht suurenes 20 aastaga 106,8 tuh rublalt 566,4 tuh rublani.⁷⁰

Pilt 40. Koopia fotost.⁷¹ F. R. Kreutzwaldi tänaval on ebaühtlane haljastus (vanemad puud on tugevalt lõigatud, uusistutused tühimikes, kus puud virelevad kasvus). Tänavapuud on jätkuvalt madalad.

Kogu sõjajärgsel perioodil oli Võru hoonestuses etendanud määravat osa elamuehitus, mille olulisemaks põhjuseks olid sõjapurustused. Täiesti **hävinud hoonetega kvartalites** rajati uued **haljasalad**. Tõenäoliselt istutati tänavates kõnniteede servadesse uusi puid (jätkati printsii biga, et puud on madalad ja põetavad).

⁶⁸ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 120

⁶⁹ Samas, lk 120

⁷⁰ Samas, lk 141

⁷¹ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698533&order1=time&order2=added&page=6>, vaadatud 24.11.2022

Tõenäoliselt on pärnad olnud varasemalt põetavad, kuid jätkanud kasvamist ilma hoolduseta. Puuderividega paralleelselt on rajatud põetav lehtpõõsahekk sõiduteepoolsetele külgedele (domineeriv nõukogudeaegne kujunduselement avalikel haljasaladel).

Ilma kujunduslõikuseta kasvasid puudevõrad kokku ning pärnad saavutasid täismõõtmed (allee on ebaühtlane, puudub kindel rütm).

Pilt 41. Koopia fotost.⁷² Pargiallee Kreutzwaldi tänavalt Jüri tänava suunas 1950ndatel.

Pilt 42. Koopia fotopostkaardist.⁷³ Allee kesklinnast Tamula äärde 1964. aastal.

⁷² <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=155249&order1=time&order2=added&page=17>, vaadatud 24.11.2022.

⁷³ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134649&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022.

Kesklinn jättis nõukogudeaegsel perioodil kohati **aedlinna** mulje, seal oli palju parke, puiestikke ja haljasalasid. Vanemate majade arhitektuur oli lihtne. Kunagise **turuplatsi** asemele oli rajatud **Komsomoli väljak**. Selle serval oli säilinud ümberehitatult Võru linna vanim maja.

Pilt 43. Koopia fotost.⁷⁴ Katariina allee loodekülg Jüri ja Kreutzwaldi tänava vahel 1950. aastatel.

Pilt 44. Koopia fotost.⁷⁵ Katariina allee ja Tartu tänava haljastus Katariina kiriku tornist 1960. aastatel.

⁷⁴ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134602&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022.

⁷⁵ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134230&order1=time&order2=added&page=21>, vaadatud 24.11.2022.

Pilt 45. Koopia fotopostkaardist.⁷⁶
Komsomoli väljak 1961. aastal.

Pilt 46. Koopia fotost.⁷⁷ Komsomoli
väljak

Pilt 47. Koopia fotost.⁷⁸ Komsomoli
väljak.

⁷⁶ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=134631&order1=time&order2=added&page=20>, vaadatud 24.11.2022.

⁷⁷ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698574&order1=time&order2=added&page=5>, vaadatud 24.11.2022.

⁷⁸ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698572&order1=time&order2=added&page=5>, vaadatud 24.11.2022.

Pilt 48. Koopia fotost.⁷⁹ Haljastus 1962. a (pildil näha nii pügatud kui ka kõrgemad puud).

Pilt 49. Koopia fotost.⁸⁰ F. R. Kreutzwaldi tänava haljastus 17.06.1967 (väga ebaühtlane puuderivi).

1950. aastad jätsid Võru linna tuntava jälje, elamuehituste arengut sõjajärgsel perioodil soodustas esmajoones ehitamine tüüpprojektide järgi. Elamuehitamise arendamiseks koostati Võru ehitusplaan aastaks 1958-1970. Plaanipärane ehitamine tingis ka haljastamist kindlatel printsiipidel ja taimeliikidega. 1957. aastal moodustati linna **heakorratsehh**, mis osutas kommunaalteenuseid ja **korraldas linna haljastustöid**.⁸¹ Seega toimus intensiivne haljastamine avalikel haljasaladel.

Võru linnas korrapäraste kvartalitena rajatud Tamula idakalda tasasel platool olid jätkuvalt tähtsamad kaks tänavat (praegune Jüri ja F. R. Kreutzwaldi tänav), mis kulgevad tänaseni paralleelselt järvega, ning kaks väljakut (praegune Seminari väljak ja Kesklinna park).

Tänavapuude hoolduse ja kujundamisega on säilitatud puud madalatena. Puurivid on nii eraldi haljasribadel kui ka kõnniteedel, tänavad on juba asfalteeritud ning on rajatud kitsamad kõnniteed tänavate ääres. Tänavapuud on erineva vanuse, suuruse ja kujundusega. Rohelust annavad üle kruntide aedade ja plankude ulatuvad puudevõrad.

⁷⁹ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=156434&order1=time&order2=added&page=16>, vaadatud 24.11.2022.

⁸⁰ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

⁸¹ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984, lk 138.

Pilt 50. Koopia fotost.⁸² Koidula ja F. R. Kreutzwaldi tänava nurk, 1950. a

Pilt 51. Koopia fotost.⁸³ Puud ei ole enam põetud, võrad on vabalt kasvanud ja kaotanud vormi.

Pilt 52. Koopia fotost.⁸⁴ F. R. Kreutzwaldi elumaja tänavapoolne haljastus, 1963

⁸² <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698603&order1=time&order2=added&page=5>, vaadatud 22.11.2022.

⁸³ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

⁸⁴ <https://ajapaik.ee/photo/57565/foto-fr-r-kreutzwaldi-elumaja-tanavapoolne>, vaadatud 22.11.2022.

⁸⁵1960. aastatel sai Kandle seltsi suveaed uue hoone ehitamise ajal kõvasti kannatada, aeda ümbritsenud plankaed lõhuti maha, ehitusmaterjalide veo ja ladustamise tõttu hävisid muru ja jalgteed, mida avatuks jäänud aias hakati nüüd vajaduspõhiselt sisse tallama. Esialgu püüti siiski aeda korras hoida ja kujundada. Kultuurimaja kohviku ja fuajee välisukse taha rajati paekivitrepiga terrass ning krundi keskteljele maja tagant mööduva tee äärde purskkaevuga veesilm. 1967. aastal ilmunud Võru linna tutvustavast brošüürist võib lugeda, et Kandle suveaias, kus lopsakad puud ja ilupõõsad varjurikkaid „tunneleid“ moodustavad, on vabaõhuteater ja -kino, kõlakoda ning tantsupõrand.

1969. a toimusid F. R. Kreutzwaldi tn 39 ja 39a arengus suured muutused. Haljastusest on märgitud tänaseni säilinud tammepuu krundi põhjanurgal ning üksik viljapuu kagupiiril. Krundi suuruseks on märgitud 425 m². 1977. aastal eraldati Kandle suveaia kagupoolne osa Võru Rajooni RSN Täitevkomitee haridusosakonnale Võru III 8-klassilise kooli spordiväljaku rajamiseks. Sellega Kandle suveaed praktiliselt likvideeriti, kuigi majatagune park koos purskkaevuga jäi alles. 1994. aastal asus kultuurimaja rahvas Kandle suveaeda taastama, appi tulid mitmed vabatahtlikud ja firmad. Osa materjale ja töid saadi annetuseks, osa tuli osta. Võeti ette vahepeal prügimäeks muudetud spordiväljaku likvideerimine ja vabanenud ala liitmine suveaiaga.

*Pilt 53. Koopia fotost.⁸⁶
F. R. Kreutzwaldi
tänavahaljastus,
tänavapuud on kaotanud
vormi ning võrad pikaks
kasvanud.*

⁸⁵ AS KURMIK. Muinsuskaitse eritingimused detailplaneeringuks. Liiva tn 13, 13a, F. R. Kreutzwaldi tn 39, 39a, 39b. Võru linn.

⁸⁶ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=699331&order1=time&order2=added&page=1>, vaadatud 22.11.2022.

Pilt 54. Koopia fotost.⁸⁷ F. R. Kreutzwaldi tänava haljastus 1960. aastatel (pildil on näha kahel pool tänavat kitsastes oludes noori puid, tunduvad nagu poogitud puud)

Pilt 55. Koopia fotost.⁸⁸ vaade Tartu tänavale Võru Piimatoodete Kombinaadi tornelamu katuselt juulis 1976. a. Mõlema kiriku tornid on nn uppumas puude varju. Tänavapuud on madalad ja ühekõrgused. Kortermajade ees on haljasribad.

Pilt 56. Koopia fotost.⁸⁹ Tartu tänava ümbrus Võru Piimatoodete Kombinaadi tornelamu katuselt juulis 1976.a. Esiplaanil on apteegihooned.

⁸⁷ <https://ajapaik.ee/?album=10&photo=698470&order1=time&order2=added&page=>, vaadatud 22.11.2022.

⁸⁸ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

⁸⁹ www.ajapaik.ee, vaadatud 2022.

Nõukogude ajal oli linna omapäraks nii hoonestuse kui ka haljastuse ühtlustamine tänavatel ja kortermajade sisehoovides. Tõenäoliselt intensiivistus alleede rajamine, kus lehtpuid hoiti hooldusega madalatena.

Pilt 57. Koopia fotost.⁹⁰ F. R. Kreutzwaldi tänav haljastus, 1975.

Pilt 58. Koopia fotost.⁹¹ Tartu tänav haljastus 1975. aastal. Alleepuudel on kasvuks kitsad olud ja puud kiratsevad.

Pilt 59. Koopia fotost.⁹² Lenini (praegune Jüri) tänav haljastus 1975. aastal.

Pilt 60. Koopia fotost.⁹³ Katariina allee (alguses on nooremad puud). Kõrged kortermajad on üle puude, linna üldilme on muutunud.

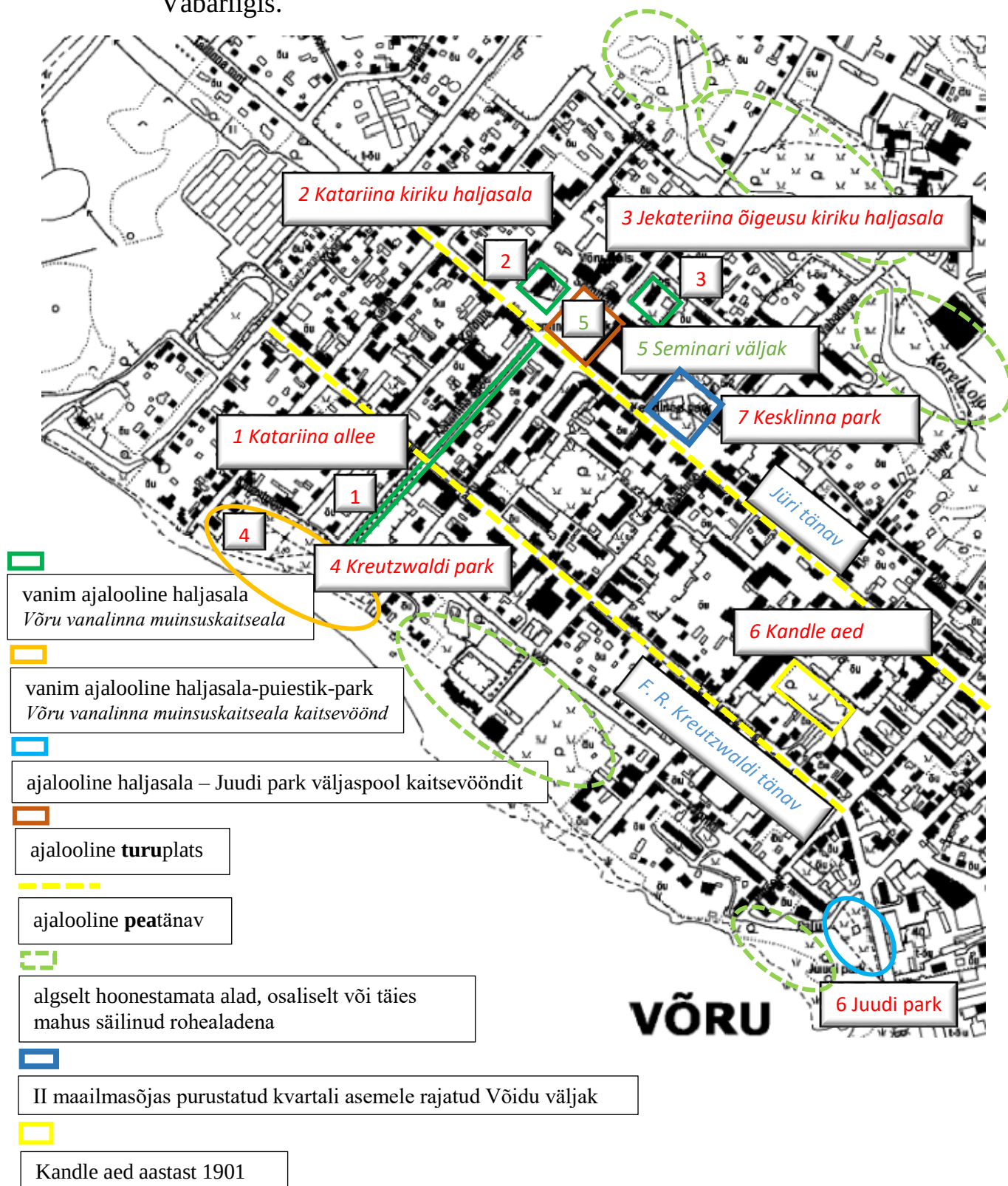
⁹⁰ <https://www.pildigalerii.vorumaateataja.ee/category/274-varviline-retroalbum-voru-1975>, vaadatud 24.11.2022.

⁹¹ Samas.

⁹² Samas.

⁹³ Samas.

4.5. Võru linna haljasalad ja tänavahaljastus taasiseseisvunud Eesti Vabariigis.

Skeem 6. Võru linna vanimate haljasalade ja peatänavate paiknemine skemaatiliselt.

4.6. Võru linna haljasalade ja tänavahaljastuse olemasoleva olukorra kirjeldused

⁹⁴Võru linn on haljas linn, mis asub Otepää kõrgustiku ja Haanja kõrgustiku vahel kulgevas, suures osas mandrijää sulavete uuristatud Hargla orundis. Linna piires on küllaltki suuri vahesid maapinna kõrguses: Tamula järve rannajoon on 69,5 m, kirdepoolse uhutud serva moodustise lagi 82,1 m üle merepinna. Linna keskusest põhja ning ida pool on soomassiive kuni kuuemeetrise turbakihi. Linnasüda paikneb loode-kagusuunalisel moreenkõrgendikul; pikliku kõrgendikuga paralleelselt kulgeb Nöörimaa kõrgendik. Mõlema vahele jääb tasase reljeefiga nõgu, Kola oru jätk, kus voolavad Koreli oja ning sellest kirdes Veskioja. Koreli oja on oma kunagise loodusliku kuju minetanud – õgvendatud, laiendatud ja süvendatud veesoon on ennemini kanal.

Kunagisest turuplatsist ja haljasalast sai 2019. a renoveerimise järel modernne, huvitavalt omanäolise kujundusega **keskväljak** (Seminari väljak). Väljakult viib Katariina allee Tamula järve äärde rannapromenaadile ja Kreutzwaldi parki.

Jätakuvalt on visuaalselt Seminari väljakuga seotud Võru Katariina kirik (1793) ja Võru Jekateriina kirik (1804), Võru linna esimene hoone, Võru riigigümnaasium (kunagine mõisamaja), väärika arhitektuuriga pangahoone (1938), Katariina allee algusega teisel pool Jüri tänavat (kunagine Vee-Riia peatänav). Pargid on **Kreutzwaldi park**, **Kesklinna park** ja **Juudi park**, milledele on lisandunud Koreli oja kaldale rajatud uue haljastusega ja rohkesti liikumisvõimalusi (parkuur ja väljõusaal) pakkuv uus roheala. Võru noortega koostöös rajati omanäoline *skate-park* Tamula järve äärde. Säilinud on osaliselt Kandle aed.

Märkimisväärne on, et kruntide õuepuud ja viljapuuaiad ilmestavad (linna)maastikku vanalinna muinsuskaitsealal tänapäevani, eriti olulised on need siis, kui on vaadeldavad tänavatelt. Hekitaimedest kruntide piiril tulevad esile sirelid, enelased, ebajasmiinid jt lehtpõõsad. Vähe on varasemalt kasutatud okaspuid, kuid viimase uue trendina on ka Võru linnas hariliku elupuude vormid jõudnud koduaedade haljastusse.

Tamula järve rand asub Tamula järve kaldal. Rand on huvitavalt kujundatud, kaasaegselt haljastatud ja varustatud erinevaid tegevusi pakkuvate atraktsioonidega. Rannapromenaad algab Tamula hotelli juurest ja kulgeb Roosisaare sillani. **Kreutzwaldi park** Tamula järve ääres on juba 19. saj. algusest mainitud puiestikuna, esimest korda selgelt välja joonistatud 1842.a linnaplaanil. Väärika ajaloo looduskaitsealuses pargis asuv mälestussammas Dr. F. R. Kreutzwaldile avati 1926. aastal (skulptor Amandus Adamson). Peale Kreutzwaldi monumendi on pargis väike kõlakoda, pingid ja pargist alla trepid rannapromenaadile ja supelrand. Pargi lahutamatuks osaks on ajalooline **Katariina allee**.

Viimastel aastatel on Võru linnas märgatavalt panustatud tänavate rekonstrueerimisprojektide realiseerimisega ka eriilmelise haljastusviisi kasutamisse, kus on omaette stiiliks kujunenud tänavapuud koos madalhaljastusega (põõsad, püsikud). Kui maa-aluste tehnoarajatiste tõttu ei ole saadud puid istutada, siis katkevad ridaistutused puudega, kuid jätkub madalhaljastus. Taimede valikul on lähtutud liigi kasvukõrgusest, vastupidavusest ja hilisemast väiksemahulisest hooldusest, millega on loodud esteetiliselt uus kaasaegne tänavaruum.

⁹⁴ Pullat, R. Võru linna ajalugu. Tallinn 1984.

KATARIINA ALLEE

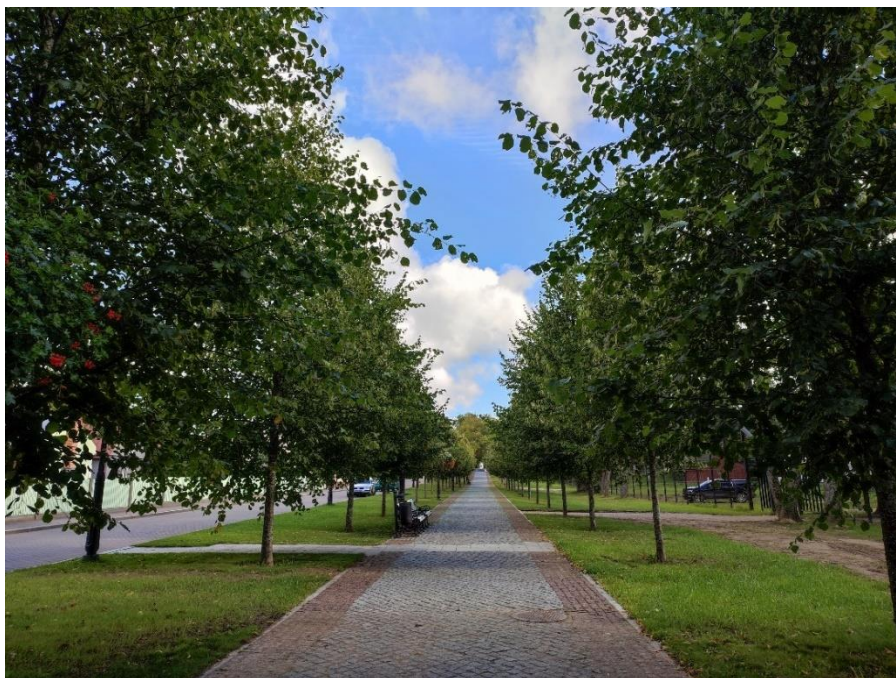
Kirjeldus:

Võru vanalinna muinsuskaitseala vanim tänav alleega, mille vaatesiht on visuaalselt ja kujunduslikult suunatud üle kunagise **turuplatsi** (Seminari väljaku) Võru linna vanima hoone Võru kreisikooli keskteljele. Tänavaruum piirneb kirdest Jüri tänavaga, edelast Kreutzwaldi pargiga. Allee lõikab enam-vähem pooleks F. R. Kreutzwaldi tänav. Ajalooline tänav sai Katariina allee nime 08.12.2004.a, olles enne seda Katariina tänav.

Vanim ajalooline allee on rekonstrueeritud 2011.-2013. aastal. Katariina allee on lai tänavaruum, mis koosneb kesksest promenaadist ehk jalutustest (ühtlasi allee telg). F. R. Kreutzwaldi tänava ja Katariina allee ristmikult Tamula järve suunas on profiil järgmine: kõnnitee, sõidutee, muruala noorte alleepuudega, jalakäijate tee, muruala noorte alleepuudega. Kreutzwaldi tänavaga ristumine on oluline, sest ristmikust Seminari väljaku suunas muutub ka Katariina allee profiil: kõnnitee, sõidutee, muruala vanemate alleepuudega, jalakäijate tee, muruala vanemate alleepuudega, sõidutee, kõnnitee (Seminari väljaku suunas on allee ots samuti osaliselt noorte pärnapuudega). Trepistikult Tamula järve suunas omab vaatesiht väga olulist tähtsust, sest juba ajalooliselt olid kirde-edelasuunalised tänavad orienteeritud järvele. Kokkuvõtvalt on Katariina alleel kaks sõidusuunda (v.a lõigul trepistikust kuni Kreutzwaldi pargini) ning kolm kõnniteed. Kuna tänav on nimetatud Katariina II auks, siis on trepistiku juures 2013. aastast pronksist elusuurune skulptuur Katariina II-st (skulptor Jaak Soans).

Seisukord: allee on osaliselt noorendatud pärnapuudega. Hooldatud. Vanemad pärnapuud vajavad hoolduslõikust ning nooremad juba kujunduslõikust ja võra tõstmist.

Väärtusklass: väga väärtuslik - vanim ajalooline tänav alleena uue kujundusega.

Pilt 1. Katariina allee vaatega Tamula järve suunas. Vaade on veidi suletud Kreutzwaldi pargi alal (vajab avamist).

Pilt 2. Vaade piki jalakäijate teed Tamula järve suunas, vaatesiht järve veepinnale läbi pargi.

Pilt 3. Vaade trepistiku juurest allee vanema osa suunas (Katariina allee ristub F. R. Kreutzwaldi tänavaga)

Pilt 4. Vaade trepi kõrgemalt astmelt Tamula järve suunas

Pilt 5. Katariina allee jalakäijate tänava markeerimine üle F. R. Kreutzwaldi tänava (algab säilitatud vanemate alleepuudega tänavalõik).

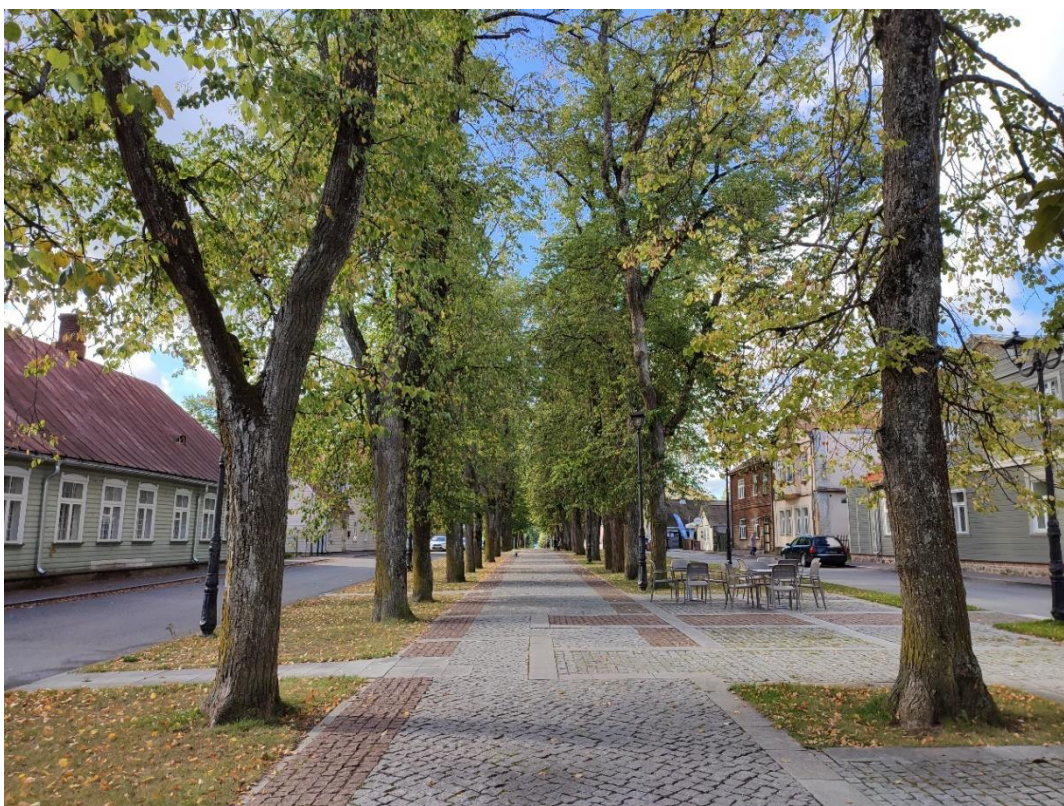
Pilt 6. Vaade F. R. Kreutzwaldi tänava ristmikult piki sõidetavat Katariina alleed Seminari väljaku suunas.

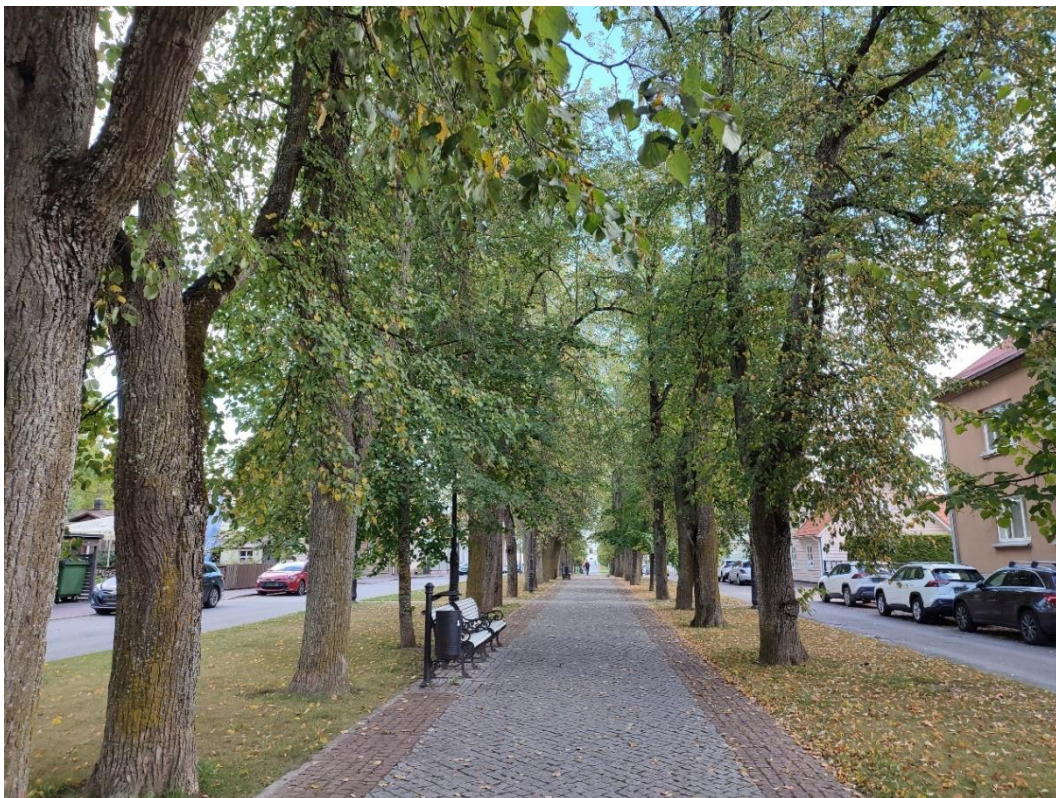
Pilt 7. Vaade piki Katariina allee sõidetavat tänavat Tamula järve suunas.

Pilt 8. Vaade üle F. R. Kreutzwaldi tänava Seminari väljaku suunas (ees vanem allee osa).

Pilt 9. Vaade piki Katariina allee jalakäijate tänavat Seminari väljaku suunas (allee vanem osa pärnapuudega alates F. R. Kreutzwaldi tänava ristmikust).

Pilt 10. Vaade piki Katariina allee jalakäijate tänavat Seminari väljaku suunas (säilitatud on vanemad pärnapuud.

Pilt 11. Vaade piki Katariina allee jalakäijate tänavat Seminari väljaku suunas (vaate lõpetab Kreisi kooli hoone). Allee on taastatud alguses ja lõpus noorte pärnapuudega.

VÕRU KATARIINA KIRIKU, 1788-1793 (reg-nr 14139) HALJASALA

Kirjeldus:

Haljasala (suurus u 2800 m²) on kolmest küljest piiritletud tänavatega: L. Koidula, Jüri ja Seminari tänav. Ühe küljega piirneb haljasala Seminari väljakuga. Haljasala kirikuhoone ümber on säilinud osaliselt ning kiriku hoone ette on ehitatud sillutiskattega parkimisala. Haljasala on vähendatud ka Seminari ja L. Koidula nurgale ehitatud avaliku WC arvelt, mille ümbruses on uushaljastus, sh lehistega. Praegu veel madalad okaspuud avaldavad täisealiseks kasvades mõju kogu kõrghaljastusele. Haljasalal on säilinud kõrghaljastus: harilikud pärnad ja vahtrad nõukogudeaegsest Komsomoli pargist. Tõenäoliselt vanemad pärnapuud on L. Koidula tänaval. Hilisemast kujundusest on madalad sirgjoonelised lehtpõõsahekid, mis ei tule üldpildis esile ning on vaadeldavad ainult L. Koidula tänavalt. Kaasaegse Seminari väljakuga piirnev muruala on sujuvalt ühendatud väljaku moodsate (kujundus)elementidega ning üksikute lehtpuudega, mistõttu haljasala on kaotanud terviklikkuse ja siduvuse keske kirikuhoonega. Üks vanimatest haljasaladest ei ole säilinud algupäraselt ristkülikukujulisena.

Seisukord: Haljasala on hooldatud.

Väärtusklass: väärtuslik - ajalooline haljasala uue kujunduse ja haljastusega.

Pilt 1. Vaade säilitatud haljasala osale Seminari väljakult. Uushaljastus on madal ning istutusaladena. Esiplaanil parvlaev Estonia huku mälestusmärk.

Pilt 2. Vaade haljasala kujunduses säilitatud lehtpuudele ja väljaku uutele elementidele.

Pilt 3. Vaade sirgjoonelistele lehtpõõsahekkidele L. Koidula tänavalt.

Pilt 4. Vaade L. Koidula tänavaga piirnevale haljasala osale noorte lehisepuudega (lehis hakkab risustama haljasala tulevikus).

Pilt 5. Kõrghalvastuses on vanemad pärnapuud tänava ääres halvas seisukorras ja murdumisohtlikud.

VÕRU JEKATERIINA KIRIKU HALJASALA

Kirjeldus:

Haljasala (suurus u 1800 m²) on kolmest küljest piiritletud tänavatega: Mäe, Tartu ja Lembitu tänav. Haljasala kirikuhoone ümber on säilinud ning krunt on eraldatud taastatud piirdeaiaaga. Piirdeaia postid on laotud punase tellisega ning pealmine pind on krohvitud. Välisviimistlus on sarnane kirikuga – helekollane (aiapostid on kaetud musta värvi plekiga). Piirdeaia sokkel on betoonist ning puidust lippaed rohekas toonis. Lembitu tänavale avanev värav on metallist. Haljasala on tasane ja krundisise kujundusega. Murualal kasvavad üksikult hariliku elupuu sammasjad vormid ning nooremad okaspuud, nagu korea nuld jt. Täisealiseks kasvades need okaspuud avaldavad tugevamat mõju, kuigi tänasel päeval on nad veel madalad ega tule esile kõrghaljastuses. Haljasalal on ka madalad põetud okaspuuvormid ning krundi nurkades lehtpõõsaste istutusala, nende vaadeldavus ei ole tänavatelt arvestatav. Domineeriv kujunduselement on ridaistutus sammasjate harilike elupuudega piirdeaia perimeetril. Üks vanimatest haljasaladest on säilinud ristikülikukujulisena käesoleva ajani ning kujundatud kindlate kujundusvõtetega. Istutused on tehtud istutus- ja kujundusplaani järgi 2008. aastal. Seal on kunstnik Marje Ernitsa pühakirjateemaliste joonistuste vabaõhunäitus.

Seisukord: Haljasala on hooldatud.

Väärtusklass: väärtuslik - ajalooline haljasala uue kujunduse ja haljastusega.

Pilt 1. Vaade Jekateriina kirikule Tartu tänavalt. Pildistuse aeg 28.10.2022.

Pilt 2. Vaade Võru Jekateriina kiriku haljasalale Mäe tänavalt. Pildistuse aeg 08.09.2022

Pilt 3. Krundisisene vaade uuele haljastusele, Tartu tänava poolne külg. Pildistuse aeg 28.10.2022

SEMINARI VÄLJAK JA HALJASTUS

Kirjeldus:

Võru keskväljak ehk Seminari väljak (suurus koos tänavaruumiga on u 18 760 m²) taastati Eesti Vabariigi 100. aastapäevaks. Linna ajalooline süda, mis on kolmest küljest piiritletud ajalooliste hoonetega ja lõunas Jüri tänavaga. Keskväljak on taastatud nõukogudeaegsest Komsomoli pargist säilitades algupärase turuplatsi suuruse ja geomeetrilise kuju - ristkülikukujuline. Väljakul on säilitatud üksikud puuderühmad. Juba ajalooliselt on väljak (kunagine turuplats) kompositsiooniliselt orienteeritud Võru linna vanimale hoonele (ümberehitatud mõisa peahoone), kus aastast 1804 on tegutsenud erinevad koolid, Võru gümnaasium asub siin aastast 2015, mil hoone renoveeriti ja sai juurdeehituse. Väljaku ääres asub ka ajalooline pritsikuur kui linnale ülioluline hoone, mis ehitati üsna kohe pärast linna asutamist. Hoone on üks vanemaid Seminari väljakut raamistav oluline objekt. Asukoht säilinud ajalooliste hoonete, kiriku ja tänavate suhtes (suurus, kuju, avatus).

Seisukord: Seminari väljak on hooldatud.

Väärtusklass: väärtuslik – ajaloolise turuplatsi asemel modernse kujundusega keskväljak.

Pilt 1. Vaade üle Jüri tänava Seminari väljakule (pildil vasakul Katariina kirik ja pargist allesjäänud lehtpuud. Keskul Võru linna vanim hoone – endine mõisa peahoone -Võru kreisi kooli hoone, praegune Võru gümnaasiumi hoone).

Pilt 2. Tartu tänava ääres on vanem ajalooline hoone, endine Pangahoone (1938).

Pilt 3. Vaade üle Seminari väljaku endise pritsimaja ja Jekateriina kiriku suunas (kirik on ehitatud mõisa rehehoone asemele).

F. R. KREUTZWALDI TÄNAV JA TÄNAVahaljastus

Kirjeldus:

Ajalooline **peatänav** (endine **Vee-Riia** tänav) on Võru vanalinna muinsuskaitsealal algusega Rooski tn ristmikult kuni Petseri tn ristmikuni (pikkus u 1080 jm), kusjuures Katariina alleest alates üle Tartu tänav on u 70 jm kaitsevööndis ja u 50 jm Kreutzwaldi tn 22 maja pikkuselt samuti. Tänavahaljastuses on ühel pool tänavat kaasaegne haljastus – puuderida (tänavaremont toimus 2013. aastal). Teisel pool tänavat loob rohelist kruntide kõrghaljastus, eelkõige kortermajade juures. Ühtlane ridaistutus puude ja madalate põõsastega mõjub tänavaruumis esteetiliselt. Paju tn ristmiku juures loob rohelist haljastu kõrgete puude ja muruga, edasi kesklinna suunas tänavahaljastus puudub. Kreutzwaldi tn 45 maja juurest Rooski tn suunas on rajatud uus tänavahaljastus puuderividega, tänavapuud on istutatud kõnnitee sisse. Liiva tn ristmikult Rooski tn suunas on eraldi istutusala puudele ja põõsastele. Puuderivid on enam katkendlikud (samal järgivad ajaloolist haljastusviisi st majade ees) alates Vabaduse tänavalt Katariina allee suunas ja seal edasi Rooski tänavani. Täna sel päeval on puud veel madalad ning ei ole arvestatavad kõrghaljastuses, kuid peagi kasvades annavad tugeva efekti (juhul, kui alleepuid ei hoita madalatena).

Seisukord: Tänavahaljastus on hooldatud. Alleepuud hakkavad vajama kujunduslõikust.

Väärtusklass: väärtuslik - ajalooline (pea)tänav uue tänavahaljastuse ja kruntide haljastusega.

Pilt 1. F. R. Kreutzwaldi tänav kõrge- ja madalhaljastus (pildil vasakul ridaistutus puude ja põõsastega eraldi istutusala ja paremal loovad rohelist kruntide kõrged puud, millede võrad ulatuvad tänavale).

Pilt 2. Noored pärnapuud ning põõsad vaheldumisi püsikutega eraldi istutusosal.

Pilt 3. Kreutzwaldi tänav läheb üle Võru-Verioja teeks peale Tartu tänava ristmikku kuni Vabaduse tänava ristmikuni. Kõrg- ja madalhaljastus on edasi ühel pool tänavat (tänavahaljastust toetavad kortermajade vaheline kõrghaljastus).

Pilt 4. F. R. Kreutzwaldi tänav lõikab enam-vähem pooleks Katariina allee (pildil paremal Vana-Võromaa Kultuurikoda, nõukogudeaegne hoone asub ajalooliselt ühel suuremal krundil vanalinnas).

Pilt 5. Võru linna haljastusele omaselt katkendlikud puuderivid ka tänasel päeval tänavahaljastuses.

JÜRI TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS

Kirjeldus:

Ajalooline **peatänav** (endine **Georgi** tänav) algusega u 60 jm peale Roos'i tn ristmiku kuni Petseri tn ristmikuni (pikkus u 1020 jm) on Võru vanalinna muinsuskaitsealal, katkestus Kesklinna pargi juures u 150 jm kaitsevööndis. Ajalooliselt ei ole Jüri tänaval olnud haljastust, vaid rohelust on andnud kruntidelt üle aedade ulatanud puude võrad. Üksikute majade fassaadidel on olnud ronitaimi, mida ei ole säilinud käesoleva ajani.

Ros'i tänav ristmikult kuni Seminari väljakuni puudub tänavahaljastus. Roheluse loovad ühe poole tänav kruntide haljastus: hekid ja kõrged puud oma võradega. Seminari väljaku juures on konteinerhaljastus.

Tartu tänav ristmikult Petseri tn suunas on ühel pool tänavat kõnniteel ridaistutus pärnapuudega (pöetavad). Kahele poole kõnniteedele on istutatud pärnapuud alates linna pargilaadsest haljasalast (Kesklinna park) üle Vabaduse tänav ristmiku edasi Liiva tänav ristmikuni. Ridaistutustes on pärnapuud ebauhtlaste vahedega ning on märgata, et mitmed puud on väljalangenud. Alleepuude tervislik seisukord pole kõige halvem, kuid puuderivid on katkendlikud.

Kesklinna pargis ja tänaväärsete kruntide hoovides on puud kõrgemad, rajatud on palju kruntide piiridele erinevaid hekke, mistõttu tänavapuud ei tule väga hästi esile ning jäänud tagaplaanile. Hilisema rajamisajaga allee on ebauhtlane ning erikujulised alleepuud ei rikasta tänavahaljastust.

Seisukord: Tänavahaljastus ja kruntide haljastus on hooldatud.

Väärtusklass: väärtuslik - Jüri tänaval on algselt haljastus puudunud.

Pilt 1. Jüri tänav on kujunduslikult ühendatud Seminari väljakuga Katariina allee alguses (erinevad mustrid on loodud sillutiskattega).

Pilt 2. Vaade Jüri tänaval Seminari väljaku suunas. Tänavaga, kus tänavahaljastuses on katkendlikud puuderivid kõnniteel - põetavad pärnapuud (täpne istutusaeg teadmata) nihkega nii ühel kui ka teisel pool tänavat.

Pilt 3. Vaade Jüri tänaval Vabaduse tänava ristmiku suunas. Tänavaga, kus tänavahaljastuses on puuderivi - põetavad pärnapuud sümmeetriliselt kahel pool tänavat (pildil vasakul on Kesklinna park sõjas hävinud elamukvartali asemel).

Pilt 4. Vaade Jüri ja Karja tänava ristmikult Võru Katariina kiriku suunas. Tänavaga, kus tänavahaljastus puudub, esile tulevad tänaväärsete kruntide hekid ja kõrgemad puud ühel pool tänavat, vastas on hooned.

ROOSI TÄNAV (Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevöönd)

Kirjeldus:

Roosi tänav täispikkusega u 800 jm kulgeb üle Jüri tänava Tamula järve suunas. Jüri tänava ristmikult Koreli oja suunas u 295 jm ulatuses puudub tänavahaljastus. Rohelust loovad eelkõige kruntide haljastus, tänaväärsete rohualad ja erinevad hekid (kõrged – madalad ja vabakujulised – põetavad). Linnalikud kõnniteed puuduvad ning miljöo loovad tagasihoidlikud piirdeaiaid. Eelkõige on omapärane sellele tänavale avarus (hooned ei ole vastu sõidetavat tänavat - märksõnaks on maalähedus). Jüri tänava ristmikult Tamula järve suunas u 510 jm pikkuselt on ühel pool tänavat kõnnitee (toimuvad tänavaremonttööd 2022. aastal). Selles tänava osas puudub tänavahaljastus ning rohelist loovad kruntide haljastus, rohualad, hekid ja naabruses paiknev staadion. Roosi tänav lõppeb Tamula järve ääres jalgteena.

Seisukord: *Roosi tänava kruntide haljastus on hooldatud ja rohualad väljaspool piirdeaedu on niidetud.*

Väärtusklass: *väärtuslik, esile tõstmist väärib looduslähedane miljöo, koduaedade haljastuse värvikus.*

Pilt 1. Vaade piki Roosi tänavat Tamula järve juurest alt üles. Esile tulevad kruntide haljastus, piireaiad ja niidetud rohualad. Tänavahaljastus puudub.

Pilt 2. Vaade piki Roosi tänavat. Esile tulevad kruntide haljastus, piireaiad ja niidetud rohualad väljapool piirdeaedu. Tänavahaljastus puudub.

Pilt 3. Vaade Roosi tänaval, kus esile tulevad kruntide nii kõrg- kui ka madalhaljastus. Tänavahaljastus puudub.

Pilt 4. Roosi tänava remonttööd 2022. aastal. Tänavahaljastus puudu (pildil vasakule jääb staadion).

KARJA JA VÄIKE TÄNAV

Kirjeldus:

Karja tänav pikkusega u 850 jm on Võru vanalinna muinsuskaitsealal, Väike tänava ristmikult kuni Karja tn 11 majani u 250 jm on kaitsevööndis. Tänav linna äärealal on orienteeritud vaatega Tamula järve suunas. Kõnniteed kas puuduvad või on väga kitsad (kohati ainult jalgrajad), puuderivid on katkendlikud, eriti Väike tn ristmikult Jüri tn ristmikuni. Tänavahaljastuses on domineerimas põetavad pärna- ja vahtrapuud ning roheluse loovad lisaks kruntide haljastus: hekid, üksiku kõrged puud jne. Puuderivid on väga katkendlikult haljasribadel - puude kõrgused, laiused ja võrade kujud on erinevad. See tekitab üldpildis ebaühtlust ning allee kujunduselemendina ei ole esteetiline. Tänaväärised (puit)majad on valdavalt siseõuedega (sh viljapuuadadega).

Tähelepanuväärivad on Karja tänava haljasribad, mis annavad juurde rohelist ja maalähedust. Alates Kreutzwaldi tänava ristmikult on vaatesiht avatud Tamula järvele. Tänaväärsetel kruntidel on eelkõige madalhaljastus, kõrgemaid puid on üksikuid. Jüri tänava ristmikult edasi Väike tänava suunas on märgatav kõrguste vahe maapinnal ja esile tuleb arvestatav nõlvus, kus piirdeaiaid on kõrgemal sõiduteest.

Seisukord: Tänavahaljastuses on puud hooldatud, haljasribad on niidetud.

Väärtusklass: väärtuslik – rohelus madalhaljastusega ja kruntide haljastuse värvikus. Ebaühtlase kasvuga põetavad puud ei oma esteetilist väärtust, pigem varjutavad hoonete esikülgi.

Pilt 1. Vaade piki Karja tänavat Jüri ristmikult Tamula järve suunas. Puuderivid kahel pool tänavat. Tänavahaljastust täiendavad kruntide haljastused, nt hekid. Rohelist annavad haljasribad. Tänavapuud varjutavad majade esikülgi.

Pilt 2. Vaade piki Karja tänavat. Erinevate võrakujudega puud haljasribal. Puudel on tüvekahjustused ja tervislik seisukord ei ole kõige parem. Tänavapuud varjutavad majade esikülgi.

Pilt 3. Vaade piki Karja tänavat Tamula järve juurest. Puud on alles jäänud väga üksikult kuni Kreutzwaldi tänava ristmikuni.

Pilt 4. Vaade piki Karja tänavat Väike tänava ristmikult, puudub tänavahaljastus ja krundid on piiratud madalate piirdeaedadega. Väljaspool aedu on laiemad haljasribad. Tänavapind on madalamal (väike nõlvus) võrreldes kruntidega.

Pilt 5. Vaade Karja tänavalt Koreli oja suunas (pildil paremale jääb Väike tänav). Maastikus on lähikümbruses looduslikud rohumaad, avatud alad on veel hoonestamata.

Pilt 6. Katkendlikud puuderivid, domineerimas on eriilmelised piirdeaiad. Kõnnitee kate on amortiseerunud. Tänavale on iseloomulikud mururibad kahel pool sõidetavat tänavat. Vaade piki Karja tänavat, kus tulevad esile kruntide piirdeaiad ja tänavahaljastust on vähem.

Pilt 7. Kõnnitee on tänavapinnast kõrgemal, allée on tühimikega ning esile tulevad piirdeaiad.

Kirjeldus:

Väike tänav pikkusega u 245 jm on Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndis. Äärelinnas vaikne tänav looduslähedasema ümbrusega ühendab omavahel Karja ja Tartu tänavat; vaadetes tulevad esile avatud rohualad Koreli oja vasakkaldal.

Tänavahaljastus puudub, roheluse loovad kruntide hekid ja üle aedade ulatuvad kõrgemate puude võrad. Mõnede kruntide viljapuuaiad piirnevad vahetult sõidetava tänavaga. Rohelust annavad üle Koreli oja paremkalda puud, põõsad ja niidetud rohualad. Tänav eripära on püsikute ja teiste värviliste lillede esile tulemine eramajade hoovides, mis loovad üldpildis maaläheduse. Krunte on piiratud üksikute elupuuhekkidega, mis veel ei domineeri üldises miljöös. Linnatänavatele omased kõnniteed puuduvad.

Seisukord: Kruntide haljastuses on puud-põõsad hooldatud, rohualad on niidetud.

Väärtusklass: väga väärtuslik – maalähedane miljöö (sh lillede värvikus kruntidel)

Pilt 1. Vaade piki Väike tänavat Tartu tänava suunas. Tänaval puuduvad kõnniteed, domineerimas on kruntide haljastus ja looduslähedane miljöö.

⁹⁵Selle tänava lugu on üsna omapärane. Vanematele linnaplaanidele on kogu kirdepiiri ulatuses kantud Jõe tänav (1795 *die Flußstraße*, 1837 *die Strasse zum Fluß*). 1842. aasta linnaplaanil seda tänavat aga enam üldse pole. Alles 1880. aasta linnaplaanil on Aleksandri ja Tartu tänavate vahele tekkinud tänavajupp nimega *Strasse*, kusjuures tänava kirdepoolsed krundid on välja antud aastal 1889. 1902. aastal on nimeks juba Väike tänav (*Kleine Strasse*, *Малая улица*). Eesti ajal on tänavat pikendatud Karja tänavani, planeeritud pikendus Rooski tänavani on jäänud teostamata. Selleks oleks avanenud võimalus endise tapamaja krundi Karja tn 2 planeerimisel elamukruntideks 2006. aastal, kuid seda ei tehtud.

⁹⁵ Epp Needo selgitus on saadetud e-postiga 09.03.2023.

LYDIA KOIDULA TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS

Kirjeldus:

Lydia Koidula tänav pikkusega u 725 jm on Võru vanalinna muinsuskaitsealal ning ühendab omavahel Kalevipoja ja Väike tänavat. Sõidetav tänav kulgeb üle F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänav kuni Kalevipoja tänavani ja sealt edasi pargiteena läbi pargi Tamula järveni säilitades teesihi ja vaadeldavuse veepinnale. Tänavahaljastuses on katkendlikud puuderivid põetud puudega, kruntide haljastus, haljasribad, hekid. Miljööd loovad kruntide hekid ja kõrgemate puude võrad üle aedade. Väike tänav juurest Jüri tänav suunas on kitsad kõnniteed kahel pool tänavat ja katkendlikud puuderivid ühel pool. Puud on väga ebaühtlase kõrguse, suuruse ja võrade kujuga, sama on ka üksikuid täissuuruses puid. Kõrged puud on Võru Katariina kiriku haljasalal, mis loovad enam rohelist. Kiriku haljasalast teisel pool tänavat on säilinud madalad puud. Jüri tänav ristmikult Kreutzwaldi pargi suunas on jällegi puuderivid väga katkendlikud ning tänavahaljastus ebaühtlane, mis mõjub üldpildis rahutuna. Tänavapuud on kahel pool sõidetavat teed haljasribadel või kõnnitee sillutises. Mõnedes kohtades on uushaljastus noorte puudega. Vanemad põetud puud on kidurad ning jäävad kõrgemate puude varju. F. R. Kreutzwaldi ja Kalevipoja tn lõik rekonstrueeriti 2022. aasta lõpuks, sh haljastus. Seetõttu on kogu pikkusega tänav väärtusklass kõrgem.

Seisukord: Tänavapuud on hooldatud, haljasribad on niidetud.

Väärtusklass: väärtuslik – vaatamata sellele, et tänaval on katkendlikud puuderivid kidurate puudega.

Pilt 1. Vaade L. Koidula tänav suunas Jüri tänav ristmikult. Katariina kiriku haljasalal on kõrged puud, vastasküljel on puuderivi põetud puudega.

Pilt 2. Vaade piki L. Koidula tänavat Jüri tänava ristmikult Tamula järve suunas. Tänavahaljastus väga ebaühtlane, katkendlikud puuderivid, kidurad puud.

KALEVIPOJA TÄNAV (Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevöönd)

Kirjeldus:

Kalevipoja tänav on ajalooliselt piirnenud Tamula järve ranna-puiestikuga (praegune Kreutzwaldi park). Kalevipoja tänaval (kuni Katariina alleeni, u 176 jm pikkuselt) loob rohelist pargi puistu (puudevõrad ulatuvad tänavale). Sõidetav tänav läheb sujuvalt üle pargiteeks. Pargist teisel pool tänavat loovad miljööd kruntidel kasvavad puud, põõsad ja aiad. Kõnnitee on ühel pool tänavat, teisel pool toimub liikumine mööda pargiteed. Pargipoolisel küljel on madal lehtpõõsahekk. Tänavahaljastus puudub.

Seisukord: Kruntide haljastus on hooldatud.

Väärtusklass: väärtuslik – Kreutzwaldi pargi puistu roheline ja haljasriba hekiga on arvestatavad elemendid tänavaruumis.

Pilt 1. Vaade piki Kalevipoja tänavat Karja tänava suunas. Kõrghaljastus puudub, rohelist annab Kreutzwaldi pargi puistu. Tänav ääres on madal põetav hekk, mis eraldab pargi tänavaruumist.

Pilt 2. Vaade piki Kalevipoja tänavat (pargi piiril keskmise kõrgusega hekk)

TARTU TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS (Võru vanalinna muinsuskaitseala ja selle kaitsevöönd)

Kirjeldus: Tartu tänav pikkusega u 771 jm ühendab omavahel Tamula järve ranna-ala ja Väike tänavat ja on nii muinsuskaitsealal kui ka kaitsevööndis. Sõidetav tänav kulgeb üle F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänava jäädes kuni Väikese tänavani suuremas ulatuses kaitsevööndisse (Tamula rannast kuni F. R. Kreutzwaldi tänava ristmikuni u 218 jm, kortermajade juures u 136 jm). Kaitsevööndis on tänavahaljastuses Tamula järve juurest kuni Kreutzwaldi tänava ristmikuni uushaljastus. Istutualadel on puud ja põõsad kõnnitee ja sõidetava tänava vahelisel alal, teisel pool tänavat on krundid ja madalad aiad. Üle Kreutzwaldi tänava muinsuskaitsealal on katkendlikud puuderivid põetud puudega, kus puud on kidurad. Puudel on väga ebaühtlane kõrgus, suurus ja võrade kuju. Tänavapuud on kahel pool sõidetavat teed haljasribadel või kõnnitee sillutises. Seminari väljakult edasi puudub tänavahaljastus. Kaitsevööndis kortermajade ees haljasalal (aadressiga Võru-Põlva 19) on kõrged puud.

Seisukord: Tänavahaljastus on hooldatud, kortermajade haljasalad niidetud.

Väärtusklass: väärtuslik – rohelus ja omapärane kujundus.

VABADUSE TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS (Võru vanalinna muinsuskaitseala ja selle kaitsevöönd)

Kirjeldus: Vabaduse tänav pikkusega u 600 jm ühendab omavahel Tamula järve ja Koreli oja kalda-alasid ning on nii muinsuskaitsealal kui ka selle kaitsevööndis. Sõidetav tänav kulgeb üle F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänava jäädes katkendlikult u 200 jm ulatuses muinsuskaitsealale. Tänavahaljastuses on katkendlikud puuderivid vanemate põetud puudega ühel pool tänavat. Puudel on ebaühtlane kõrgus, võrade kuju ja on kasvus kaldu. Tänavapuud on kõnnitee sillutises. Alates F. R. Kreutzwaldi tänava ristmikult Tamula järve suunas tänavahaljastus puudub, v.a parkla uushaljastus.

Seisukord: Tänavahaljastus on hooldatud, kortermajade haljasalad niidetud

Väärtusklass: väärtuslik – omapärane kujundus muinsuskaitseala kaitsevööndis.

LIIVA TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS (Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevöönd)

Kirjeldus: Liiva tänav pikkusega u 600 jm ühendab omavahel Tamula järve kaldaala kesklinnaga ning on nii muinsuskaitsealal kui ka kaitsevööndis. Sõidetav tänav kulgeb üle F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänava. Tänavahaljastuses on tänava ühel poolel alates Tamula järve rannast uushaljastus. Istutualadel on noored puud ja madalad põõsad.

Seisukord: Tänavahaljastus on hooldatud.

Väärtusklass: väga väärtuslik – rohelus ja värvikus omapärase kujundusega.

PETSERI TÄNAV JA TÄNAVAHALJASTUS (Võru vanalinn muinsuskaitseala ja selle kaitsevöönd)

Kirjeldus: *Petseri tänav ühendab omavahel Tamula järve kaldaala kesklinnaga. Sõidetav tänav kulgeb üle F. R. Kreutzwaldi ja Jüri tänava. Tänavahaljastus puudub. Rohelust loovad kruntide haljastus, hekid ja väiksemad haljasalad.*

Seisukord: *Kruntide haljastus on hooldatud.*

Väärtusklass: *väheväärtuslik – puudub tänavahaljastuse rohelus.*

KREUTZWALDI PARK (Võru vanalinn muinsuskaitseala kaitsevöönd)

Kirjeldus:

Võru linna vanim haljasala suurusega u 2,1 ha oli rajamise alguses tuntud ranna-puiestiku kasesaluna. Linnapark on selles kohas Tamula kaldal asunud juba 19. saj alguses, esimest korda loetav 1842.a linnaplaanil. Park on 1959. aastast looduskaitseobjekt Tamula järve ääres. Ajaloolises pargis asub ajaloomälestisena mälestussammas Fr. R. Kreutzwaldile (avatud 1926. aastal, skulptor Amandus Adamson). Pronksivalu (kuju, bareljeefid ja tähed) tehti Itaalias. Monument avati 29. augustil 1926. 1988. a sai sammas graniitaluse (<https://www.puhkuseestis.ee>).

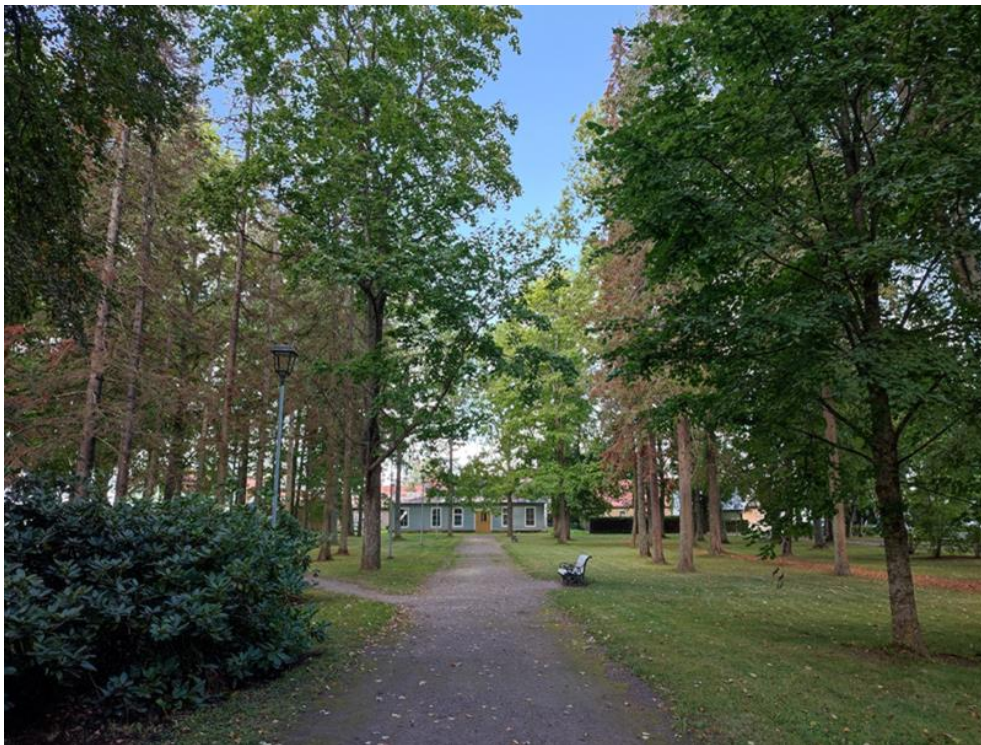
Peale F. R. Kreutzwaldi monumendi on pargis väike kõlakoda, pinke ja valgustus. Tamula järvest kõrgemal asuvast pargist viivad trepid alla rannapromenaadile ja supelranda. Juba ajalooliselt on pargi lahutamatuks osaks Katariina allee, kus on Võru linna rajaja, Katariina II pronkskuju. Pargis tehti ulatuslikke raietöid 1997. aastal ning taastati vanade jooniste alusel lehtla.

Valdavate puuliikide – pärnade ja tammede - vanuseks hinnatakse rohkem kui sada aastat. Okaspuudest on pargis lehist, siberi nulgu ja nulgu. Tajuruum OÜ poolt tehtud analüüsis on puistu liigiline koosseis koos osakaalu protsendiga alljärgnev:

- 1) harilik pärn – 50,2%;*
- 2) läänepärn – 19,2%;*
- 3) harilik tamm – 13,5%;*
- 4) harilik vaher – 4,1%;*
- 5) siberi nulg – 2,9%;*
- 6) lehis – 2,2%;*
- 7) harilik jalakas – 1,7%;*
- 8) nulg – 0,7%*
- 9) ja teised põõsaliigid*

Seisukord: *Park on hooldatud, kuigi kohati puudub päikesevalgus maapinnal.*

Väärtusklass: *väga väärtuslik – vanim park Tamula järve ääres, kompositsiooniliselt ühendatud Katariina alleega, mis omakorda orienteeritud Võru linna vanima hoone peateljele (endine mõisa peahoone).*

Pilt 1. Vaade piki peamist pargiteed. Pargi puistu on ühtlane. Puudub ruumiline struktuur – avatud, poolavatud ja suletud alad.

Pilt 2. Taastatud lehtla on algupärase kohas ja vaade piki pargiteed Tamula järve veepinnale. Vaatesihi alguspunkt on juba Katariina tänaval. Pärnapuud loovad palju varjualasid, kus rohukamar on nõrk.

Pilt 3. Vaade pargist Katariina tänava alleele (pildil paremal on mälestussammas F. R. Kreutzwaldile). Pargi keskme puhkeala istepinkidega.

Pilt 4. Park on enamuses varjuala ning puuduvad märgid kunstireeglitele toetuvast puude ja põõsaste paigutusest. Pärnapuud loovad ulatuslikke varjualasid.

JUUDI PARK (väljaspool Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndit)

Kirjeldus:

Võru linna vanim haljasala ajaloolises asukohas. 2005. aastani oli pargi nimeks Väike park, edasi sai pargi ametlikuks nimeks Juudi park. Pargilaadne haljasala on selles kohas asunud juba 20. sajandi I poolest. Tõenäoliselt on säilinud pargi järvepoolisel veerul pajud 1930ndatest aastatest. Täna sel päeval loovad rohelisuse kõrged puud ning värvikust tänavaäärne istutusala madalate põõsaste ja püsikutega.

Seisukord: Park on hooldatud, kuid vajab korrastamist.

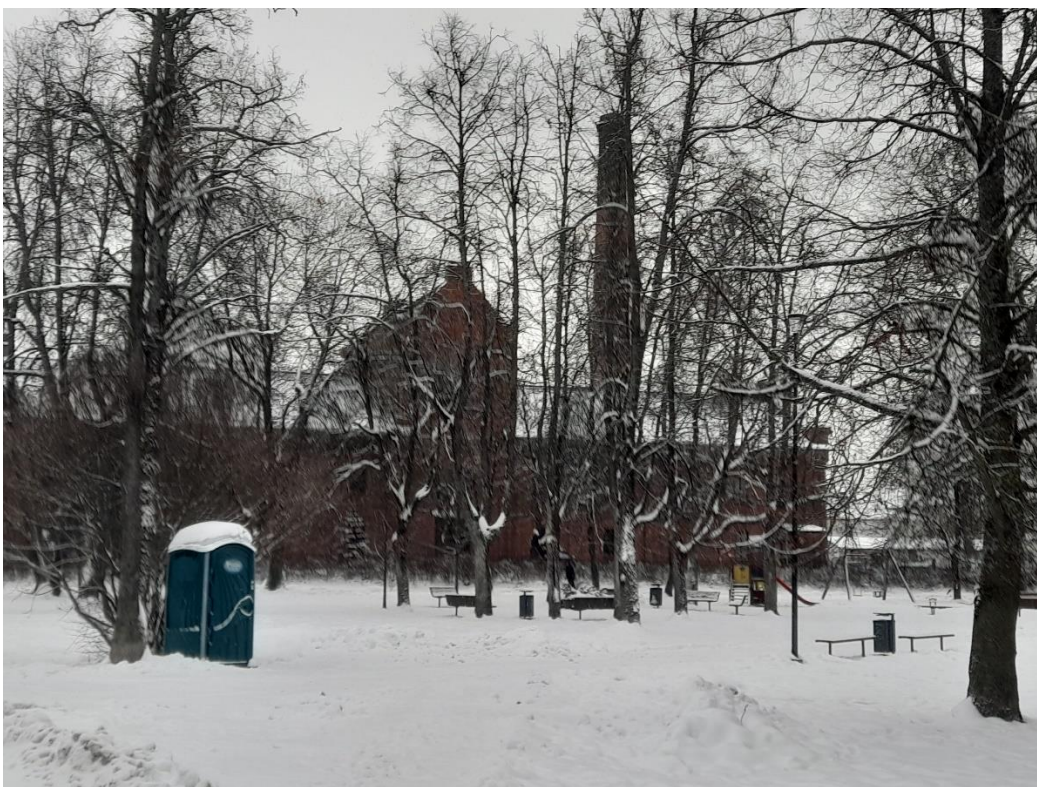
Väärtusklass: väärtuslik – vanim park Võru äärelinnas.

Pilt 1. Vaade Juudi pargile F. R. Kreutzwaldi tänavalt, pildistuse aeg 30.11.2022. Autor Anu Lepp.

Pilt 2. Vanimad pargipuud, tõenäoliselt 1930. aastatel istutatud pajud, pildistuse aeg 30.11.2022. Autor Anu Lepp.

Pilt 3. Väike pargilaadne haljasala Paju ja F. R. Kreutzwaldi tänavate vahelisel alal.

5. Võru linna haljasalade analüüs ja järeldused

5.5. Võru linna haljasalade analüüs

Säilinud ajaloolised haljasalad, mida kaitsekorraga väärtustada. Võru vanalinna muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis on antud haljasalade väärtushinnang, mis võimaldab teha põhjendatud otsuseid selle kohta, missugused haljasalad tuleb arendustegevuse käigus kindlasti säilitada käesoleva ajani säilinud mahus ja ulatuses, valikvõimaluse korral säilitada ajaloolised (kujundus)elemendid või lähtudes haljasala seisundist on antud võimalus neid ümber kujundada ja -rajada kaasaegsemas võtmes.

Haljasalade väärtusklasside määramisel on esmalt kindlaks määratud, kas tegemist on väga väärtusliku või väärtusliku haljasalaga. Kõrghaljastus on võetud haljasalade ja tänavahaljastuse väärtusklassidesse jaotamise meetodaluseks. Haljasala väärtuse loovad ajaloolise kujundus- ja haljastusviisi säilivus, eelkõige puuderivid.

Võru linna kui pika ajalooga linna **väga väärtuslikud haljasalad** on vaieldamatud **Katariina allee** ja **Kreutzwaldi park**, millest viimane paikneb Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsevööndis.

Võru vanalinna muinsuskaitseala **tänavahaljastus on omanäoline** ja 2020. aastal tunnustati Võru linna maastikuarhitektuuri eripreemiaga tänavaruumi kõrge kvaliteedi eest. Avaliku tänavaruumi arendustes on tehtud erinevaid turvalisust tagavaid lahendusi, kus tänavahaljastusel on samuti oma roll liikluse rahustamiseks, nagu sõidu- ja kõnniteede vahelised haljastusribad eraldavad liiklejate alad, sõidukijuhtidele on loodud omaette visuaalne koridor. Linn arvestab ka tänavahooldusmasinate (sh lume- ja libedusetõrje) tööruumiga, kus nähakse ette puuvõrade kõrguseks 4,5 m.

Ajalooliselt sirgjoonelised tänavad (sõidu-, jalg- ja kergliiklustee) oma rohelusega moodustavad rohekoridore, mis seovad Võru linna erinevaid pargi- ja rohealad ning ka kruntide haljastuse ühtseks tervikuks.

Võru linnale on iseloomulikud tänavates nii täispikkuses alleed kui ka katkendlikud puuderivid ning kõrghaljastus korter- ja eramajade kruntidel ja haljastuse värvikus koduõuedes.

Ekspert hinnang vaadati üle Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitsekorra koostamise töörühmas 09.03.2023 (Muinsuskaitseameti Võrumaa nõunik, töörühma juht Tiina Pettai ja liikmed: Võru Linnavalitsuse abilinnapea Raul Tohv, Võru Linnavalitsuse peaarhitekt Diana Vene, Vana-Võromaa kultuurikoja peavarahoidja Mirja Ots, AS Kurmiku muinsuskaitse- ja restaureerimisspetsialist Epp Needo ja Muinsuskaitseameti Põlvamaa nõunik Anu Lepp).

Vastavalt tehtud ettepanekutele on sisse viidud parandused ja täiendused 27.04.2023.

Haljastuslikult väärtuslikud objektid, mille säilitamine on oluline Võru vanalinna muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis või ka väljaspool praegust kaitsevööndit.

Tabel 1 Vanimad ajaloolised avalikud haljasalad, alleed, pargid ja nende väärtusklassid.

Jrk nr	Nimetus ja kirjeldus	Väärtusklass
1.	Võru Katariina kiriku haljasala – külgneb omaaegse turuplatsiga (praegune Seminari väljak), valikvõimaluse korral säilitada kõrghaljastus. Soovitav on kaaluda piirdeaia (puidust lippaed) ja muude ajalooliste elementide taastamist pikemas perspektiivis.	väärtuslik
2.	Võru Jekateriina kiriku haljasala – ehitatud mõisa rehe asemele. Võimalik on krundisiseselt haljastust ümber kujundada ja rajada. Piirdeaed säilitada.	väärtuslik
3.	Kreutzwaldi park – kujunenud rannaäärsest puiestikust. Valikvõimaluse korral säilitada ajaloolised elemendid, taastada pargi ruumiline ülesehitus, tuues alale enam päikesevalgust. Vaatamata sellele, et hetkel (2023) ei ole vaba ruumi uutele puudegruppidele ja ka otsest vajadust ümberkujundamiseks, võiks mõelda osalist kujundust mõne muu puuliigiga. Puud, mis lasevad rohkem päikesevalgust maapinnale. Soovitav on pikemas perspektiivis kaaluda (kase)salu kujunduselemendina.	väga väärtuslik
4.	Katariina allee – vanim allee orienteeritud omaaegse mõisa härrastemaja keskteljele. Vaatesiht nii ajaloolise hoone kui ka Tamula järve suunas. Peamine ühendustee Seminari väljaku ja Kreutzwaldi pargi vahel: algupäraselt turuplatsi ja rannaäärse-puiestiku vahel. Säilitada ajaloolised (kujundus)elemendid, vaatesihid ja allee. Vaatamata sellele, et allee rekonstrueeriti 2013. aastal ja hetkel (2023) pole mõeldav uue terviklikkuse lõhkumine, võiks mõelda pikemas perspektiivis (kase)allee taastamist.	väga väärtuslik
5.	Juudi park – algupäraselt on olnud väike kolmnurkne haljasala. Säilitades algupärase suuruse ja kuju kolmnurksena, kaaluda pargilaadse ala haljastuse ümberkujundamist ja -rajamist Tamula järve rannaala suunas. Valikvõimaluse korral säilitada leitavad ajaloolised elemendid.	väärtuslik
6.	Kandle aed – algupäraselt oli esinduslik aed, mis on suuremahuliselt ümberkujundatud – ja ehitatud. Praegune hoone on hilisema ehitusaastaga ning ei toeta aia varasemaid kujundus- ja haljastusviise, eriti 1930. aastatest. Valikvõimaluse korral arvestada veel säilinud ajalooliste (kujundus)elementidega, eelkõige fotodelt nähtavad aiasisesed teed, peenrad ja vanemad puud.	väärtuslik

Tabel 2. Vanimate ajalooliste tänavate tänavahaljastus ja väärtusklassid

Jrk nr	Nimetus ja kirjeldus	Väärtusklass
1.	Ajalooline peatänav - Jüri tänav – tõenäoliselt on puudunud tänavahaljastus. Hilisemast ajast katkendlikud puuderivid (alleepuud on põetavad ja kõnnitee alal). Võimalus on tänavahaljastust kas ümberkujundada ja -rajada või jätta hoopis ära taastades algupärasuse.	väärtuslik
2.	Ajalooline peatänav - F. R. Kreutzwaldi tänav -algsest on katkendlikud puuderivid (puit)majade ees (esinenud ka ronitaimi majade fassaadidel). Kaasaegne moderne tänavahaljastus puude, põõsaste ja püsikutega. Võimalus on tänavahaljastust ümber kujundada ja ehitada.	väärtuslik
3.	Roosi tänav – vaatesiht Tamula järve suunas, tõenäoliselt on algsest domineerinud kruntide tarbeaiad, hiljem on lisandunud puuderivid tänava ääres ning hekid kruntidel. Rohelust lisab ümbritsev maastik. Valikvõimaluse korral säilitada ajaloolised (kujundus)elemendid ja rohelus.	väärtuslik
4.	Karja tänav – vaatesiht Tamula järve suunas, tõenäoliselt on algsest ainult kruntide tarbeaiad, hiljem katkendlikud puuderivid tänava ääres ja piirdeaiad kruntidel. Rohelust loovad kruntide haljastus, sh tarbeaiad. Valikvõimaluse korral säilitada ajaloolised (kujundus)elemendid ja rohelus.	väärtuslik
5.	Lydia Koidula tänav – vaatesiht Kreutzwaldi pargi suunas, ühendusteeks Koreli oja kaldaala ja pargi vahel. Roheluse loob eelkõige kruntide kõrg- ja madalhaljastus. Valikvõimaluse korral säilitada ajaloolised (kujundus)elemendid ja rohelus.	väärtuslik
6.	Väike tänav – ühendab Karja ja Tartu tänavaid. Maalähedane kitsas tänav ilma kõnniteedeta. Esile tulevad kruntide haljastus ja nende värvikus. Säilitada maalähedus ja värvikus linna keskkonnas.	väga väärtuslik
7.	Tartu tänav – ühendustee Koreli oja kaldaala ja Kreutzwaldi pargi vahel. Tänav ääres on Võru Jekateriina kiriku haljasala. Võimalus on ümber kujundada ja rajada.	väärtuslik
8.	Vabaduse tänav – tänavahaljastus puudub, domineerimas omapärane kruntide ja parklate haljastus. Suunata ja toetada kruntide omanikke rohelust säilitama ja seda juurde looma.	väärtuslik
9.	Liiva tänav – uus tänavahaljastus, julge rahulikult mõjuv lahendus. Valikvõimaluse korral säilitada rohelus.	väga väärtuslik
10.	Petseri tänav – puudub tänavahaljastus, omapärane on kruntide haljastus. Suunata omanikke rohelust säilitama ja seda juurde looma.	väheväärtuslik

5.6. Järeldused

Toetudes ajaloolise ja olemasoleva olukorra võrdlemisele esitatakse alljärgnevad tähelepanekud Võru linna haljasalade ja tänavahaljastuse säilimiseks ja kaitseks:

1. säilinud on väljaspool muinsuskaitseala ja selle kaitsevööndit tähelepanuväärivad maastikukomponendid: Võhandu jõgi, Koreli oja ja Tamula järv ning kaugemal maastikus roosisaar. Reljeefiilmingud ja looduslähedus loovad eripärase miljöö nii linnasüdames kui ka ümbritsevas maastikus, sh äärelinnas;
2. säilinud on Võru linnale omane ajalooline ja tähelepanuvääriv tänavate struktuur ja tänavahaljastus (katkendlikud puuderivid);
3. säilinud on linnas rohealade siduvus vanalinna muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis ning ka kaugemale ulatuvalt;
4. säilinud on linna roheline nii tänavatel, (sise)hoovides, (kodu)õuedes kui ka avalikel haljasaladel, mis omab lisaks haljastuslikule väärtusele ka linlaste jaoks suurt identiteedi väärtust;
5. säilinud on linnakeskkonda toetavad haljastusviisid linnasüdames, näiteks nii vanemad katkendlikud puuderivid kui ka taimekompositsioonid kaasaegsemate lahendustega;
6. säilinud on Võru vanalinnast ajaloolised ja märkimisväärsed vaatesihid Tamula järve suunas. Esile tõstmist väärivad tänavatest Roosi, Karja (alates Kreutzwaldi ristmikult), Lydia Koidula, Tartu, kus ilmnevad enam reljeefi iseärasused ja vaateid suunavad tühimikega puuderivid;
7. säilinud on ajaloolis- ja kultuurilise väärtusega Katariina allee, mis on aktiivses kasutuses linnas viibijate poolt; oma olemuselt mõeldud peatumiseks ning varustatud pinkide ja prügikastidega. Katariina allee tänav piirneb ajalooliste kruntidega;
8. säilinud on suures osas ruudustikukujuline tänavavõrk ning Võru südalinnale omane kruntide jaotus (kitsad piklikud krundid haljastusega ning madalate puumajadega ja uhkete ajalooliste ärihoonetega loovad linnas rohelist). Ainulaadsetena säilinud krundid madalate puumajade ja õuealade haljastusega pakuvad koduselt õdusat tunnet;
9. väärtuslik on eripärane madalhaljastus kruntide piiridel hekkidena või elavtaradena (põetavad ja vabakujunduslikud) ja kõrgete puude võrade lopsakus üle piirdeaedade. See Võru linna oluline väärtus on igati käsitletav ka muinsuskaitseala väärtusena;
10. väärtuslik on kõrghaljastus kortermajade hoovides ja avalikel haljasaladel luues sellega rohelist nii Võru südalinnas kui ka ulatuslikumalt Võru vanalinna muinsuskaitsealal;
11. tähelepanuvääriv on modernse haljastuse terviklikkus F. R. Kreutzwaldi tänaval ning taastatud Katariina allee, Kreutzwaldi park ja Tamula järveäärne rannapromenaad;
12. avalike haljasalade ja kruntide haljastus on tänavahaljastust toetav, eriti kui õu või hoov on avatud tänavale;
13. tänavatel (Karja, Tartu, Jüri) on säilinud varasemat haljastusviisi, eelkõige puuderivid (täpne puude istutamisaeg on tõendamata);
14. Kandle aed ja Kesklinna park on ümberkujundatud, säilinud on nii kõrg- kui ka madalhaljastus;
15. elupuudest ja (mägi)mändidest hekid mõjuvad ajaloolises linnakeskkonnas võõralt.

16. tänavahaljastuses on põõsaste ja püsikute soovituslik kõrgus 110 cm, mida jälgida taimede valikul;
17. tänavahaljastus väärib säilitamist ka muudel asjaoludel, sest parandab linna mikrokliimat summutades müra, püüdes tolmu, andes inimestele varju suvisel ajal;
18. kõrg- ja madalhaljastus kõrgemate kortermajade hoovides on väärtuslik, sest loob rohelust linnaruumi miljöös;
19. ajaloolise krundijaotusega aedade tarbe- ja viljapuuaiad täiendavad lisaks ilupuudele ja -põõsastele tänavahaljastust viljapuude rohkusega (viljapuude võrad ulatuvad üle piirdeaedade tänavale ning valminud õunad kukuvad kõnniteele);
20. katkendlikud puuderivid tänavakülgedel on omanäolised Võru linnas juba varemast ajast (20. saj alguse fotod tõendavad puid Koidula tänava mitmes lõigus ning Karja, Jüri ja Liiva tn ääres);
21. haljasalade rajamine Võru linnas 20. sajandi algusest oli väga tagasihoidlik ning linna ilme muutus väga vähe;
22. hoonete ehitamisega võis kaasneda samaaegselt puu- ja juurviljaaedade rajamine. Tuginedes ajaloolistele fotodele võib eeldada, et puuderivide istutamine toimus katkendikult krundi laiuselt hoonefassaadide ette tänavale;
23. enam on kasutatud lehtpuid, mis on hoitud madalatena kitsastes oludes;
24. ajalooliste haljasalade eripäraks oli see, et need eraldati tänavatest (kunagisest turuplatsist) puidust lippaadadega, näiteks Katariina alleega haljasala, Katariina kiriku haljasala;
25. Võru linnale omased laiad ja sirged, üksteise suhtes risti ning paralleelselt kulgevad tänavad moodustasid korrapäraseid kvartaleid, mis omakorda tingis puuderivide kasutamist haljastuses (haljastamiseks puudus vaba maa, sest hooned on kavandatud eranditult maatüki keskteljele pikiküljega tänavajoonel);
26. vanalinna miljööd muutis rohelisemaks intensiivne ehitustegevus, kui II maailmasõjas hävinud hoonete asemel rajati kas pargid (näiteks veetorni ümbruses Kesklinna park) või haljastati puudega kortermajade hoovid;

6. Ettepanekud

Võru vanalinna muinsuskaitseala kaitse eesmärgi tagamiseks vajalikud nõuded ja soovitused:

1. lähtuda väga väärtuslike vanimate haljasalade, alleede ja parkide lahenduse koostamisel kõrghaljastusest ja kujunduskontseptsioonist säilitades ajaloolised märkimisväärsed põlispuud⁹⁶ ja parkides ajalooliselt väljakujunenud ruumiline ülesehitus;
2. lähtuda ajaloolise planeeringu tavast, kus krundi tagaosas olid abihooned, majandusõu ning juur- ja puuviljaaiad, mis loob võimaluse vähendada viljapuude võrade osakaalu tänavates (maha kukkunud viljadega kõnniteede risustamist);
3. lähtuda tänavahaljastuse kavandamisel eelkõige funktsionaalsusest;
4. lähtuda tänavahaljastuse kavandamisel vabaruumi olemasolust ning tänavaäärse hoonestuse kasutatavusest, avalikest haljasaladest ja kruntide kõrghaljastusest (nende paiknemisest ja ülesehitusest), tänavate laiuusest ja transpordiliikidest;
5. eelistada tänava ristlõikes ridaistutusi, sh katkendlikud puuderivid tänava telje suhtes sümmeetriliselt või asümmeetrilises asetuses;
6. lähtuda laiemate tänavate kujunduskontseptsioonis rohelusest, värvikusest ja säilitada tänava ristlõikes haljasribad;
7. lähtuda tänavahaljastuse kavandamisel nii ajutisest kui ka püsihaljastusest, konteinerhaljastuse rajamine hooajalisest hoonete fassaadide, näiteks välikohvikute jm juurde lähiümbruse atraktiivsemaks muutmiseks;
8. lähtuda avaliku haljasala, haljastu ja pargi funktsioonist ja luua kompositsioonilised seosed erineva funktsiooniga hoonete vahel mitmekesistades (linna)maastikku;
9. lähtuda asjaolust, et peamine sirgjooneline tee- ja vaatesiht on juba 1784. a plaanilt loetav kuni Tamula järve veepiirini arvestades, et tänavalt paistab kas maastiku roheline või järve veepind;
10. jälgida, et erinevates kohtades paiknevad samatüübilised haljasalad, haljastud vajavad erinevaid lahendusi, st jaotada erinevad haljastud paiknemise järgi;
11. lähtuda ajaloolisest kontseptsioonist, et vanalinna keskmeks on järvekünnise kõrgeimas punktis omaaegne turuplats (praegune Seminari väljak) ja endise Võru mõisa härrastemaja (praegune Võrumaa riigigümnaasiumi hoone), mille keskteljel on asunud ajalooline puistee (praegune Katariina allee) ja vaatesiht Tamula järvele läbi 19. saj. I poolel rajatud järveäärse rannapark-puistiku (praegune Kreutzwaldi park);
12. lähtuda, et alupäraselt ei olnud kõikidel tänavatel kõrghaljastust ja kõnniteid, sest (puit)majad olid planeeritud tänavate äärde;
13. kaaluda sobivates kohtades miljöo taastamist munakivisillutistega, sest nii on alupäraselt lahendatud linnatänavad; kõnniteed olid enamasti tellistest ning teadaolevalt keskväljaku ääres ja Jüri tänaval oli ka tsementkõnniteed (alternatiivina betoonsillutis);

⁹⁶ Erakordselt suurte mõõtmetega või liigile omasest keskmisest kõrgema vanusega või bioloogilise, looduskaitsealase, esteetilise või kultuuriloolise tähtsusega puu.

14. lähtuda asjaolust, et hävinud hoonete asemele on rajatud haljasalad, mistõttu võib kaaluda nende alade kasutusele võtmist teise funktsiooniga, sh ka hoonestada;
15. seada eesmärgiks, et tänavapuude võrade kujundamine toimub järjepidevalt ja nii, et puuderivid mõjuvad esteetiliselt kõikides tänavates;
16. seada eesmärgiks ühtlustada tänavapuude vanus, suurus ja kujundus, nt ajalooliselt vihmavarjukujulised võrad;
17. seada eesmärgiks hoida linna üldist rohelist ja haljastustraditsioone, eriti põetavaid tänavapuid ja värvikaid koduaedu, Katariina allee ja Kreutzwaldi park. Arvestada asjaoluga, et haljastus kruntide hoovides on Võru muinsuskaitsealal ja selle kaitsevööndis oluline miljöo kujundaja;
18. anda suunised haljasalade ja haljastuse säilimiseks ja kaitseks, iseloomuliku haljastusviisiga jätkamiseks ning hävinud osade taastamiseks, mis määratletakse enne projekteerimise kavandamist objektipõhiselt;
19. arvestada miljöo loomisel ka teiste (kujundus)elementidega peale hoonete, tänavate, väljakute, parklate ja haljastuse veel katete, müüride, aedade, valgustite, pinkide, prügikastide ja linnainventariga (rattahoidjad, viidapostid, vaasid, konteinerid, infotulbad, kaevud jm väikevormid).